

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI
Katedra slavistiky

**PŘEKLAD TERMINOLOGIE Z OBLASTI FOLKLORNÍCH
SOUBORŮ NA TĚŠÍNSKU**

TRANSLATION OF TERMINOLOGY USED IN LOCAL
FOLKLOR GROUPS IN TĚŠÍN REGION

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vypracovala: Bc. Lucie Durczoková
Vedoucí práce: Mgr. Jan Jeništa, Ph.D.

OLOMOUC 2023

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní informační zdroje, které jsem použila. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Olomouci 10. 12. 2023

Podpis

Děkuji Mgr. Janu Jenišтови, Ph.D. za vedení mé práce, za jeho trpělivost, pochopení a za vše, co jsem se od něj během posledních let naučila.

Obsah

Úvod	1
1 Jedinečnost Těšínska	3
1.1 Jazyková situace na Těšínsku	3
1.1.1 Charakteristické rysy místního nářečí	6
1.2 Historicko-společenský vývoj	7
2 Folklorní soubory na Těšínsku	15
2.1 Lidový kroj	16
2.2.1 Těšínský kroj	17
2.1.2 Lašský kroj	19
2.1.3 Goralský kroj	24
2.1.4 Jackovský kroj	26
3 Překlad	28
3.1 Proces	28
3.2 Překladatelský záměr	30
4 Vybrané lexikum	32
Závěr	59
Streszczenie	60
Použité zdroje	61
Seznam zkratek	64
Seznam obrázků	65

Úvod

Na východě České republiky, na česko-polském pohraničí, se nachází jedinečný region, který dnes nazýváme Těšínské Slezsko. A tento region můžu zvat svým domovem.

Bývalé území Těšínského knížectví, které bylo osídlováno již v pravěku, na jehož území se nachází Jablunkovský průsmyk a přes nějž mohla vést Jantarová stezka, byl vždy bohatý na kulturní styky. Z jedné strany bohatá půda, z druhé strany ochranné horské pásmo Beskyd. Už od dob prvního slovanského osídlení dokázaly jejich kmeny o toto území vést boje. V soubojích o svrchovanost nad Těšínskem pokračovali polští Piastovci a čeští Přemyslovci, jejichž štafetu přebrali Habsburkové. Vše zrychleně gradovalo v 19. století, plném společenských, hospodářských proměn a obrozeneckých nálad, až vše vygradovalo 20. letech minulého století. Těšínsko a Těšín, dosud jednotné, zůstaly rozděleny mezi dva nově vzniklé státy.

Ve snaze navázat na zpřetrhané vazby a vrátit se k době, kdy nehrálo roli, jestli je někdo Čech, Polák nebo Němec, začaly vznikat různé spolky a sdružení. Mezi tyto organizace patřily také folklorní soubory, které se snažily o jakousi kultivaci jazyka, kultury a tradic. Mnohé soubory se toto dědictví a hodnoty snaží předávat dál i v současné době. I já jsme měla tu možnost být členem jednoho z těchto lidových souborů, což mě následně přivedlo k nápadu na tuto diplomovou práci.

Od dětství se pohybuji ve dvojjazyčném prostředí, sama jsem bilingvní, folklor a lidový tanec se v průběhu let stal mou velkou vášní, avšak zajímalo mě, jak může fungovat slezskopolské nářečí, kterým sama dennodenně hovořím, a jež je základem těšínské lidové tvorby, v překladové praxi.

Lidové hudbě a písním z těšínského prostředí byly věnovány už mnohé publikace, a tak jsem se zaměřila na lidový kroj. O tomto kulturním dědictví, za něž lidový oděv sama považuji, jsem hovořila se dvěma odbornicemi v této oblasti, s paní Barbarou Mračnovou, dlouholetou vedoucí souboru ZPiT Suszanie a Ivanou Di-Giustovou majitelkou Řemeslné šicí dílny a vzorkové prodejny, kde se věnuje renovaci starých a šití nových krojů.

Na základě těchto rozhovorů jsem následně vybrala nářeční lexikum, které jsem konfrontovala s jazykovými slovníky a zvažovala možnosti překladu.

Tuto práci jsem se snažila koncipovat tak, aby ji bylo možné číst od kterékoliv kapitoly. Všechny mohou fungovat samostatně a všechny jsou na sebe zároveň napojeny a doplňují se. Jak již bylo zmíněno – kultura a jazyk Těšínska jsou specifické, a tak jsem se snažila pomocí pochopit co nejlépe všechny realie i těm, kteří třeba o tomto regionu ještě neslyšeli.

V první kapitole usiluji tyto zvláštnosti čtenáři alespoň trochu objasnit. Od obecných definicí jazyka, se postupně zaměříme na nářeční vyhranění území. V její podkapitole s názvem *Historicko-společenský vývoj* se pokusíme na pár stránek shrnout mnohdy bouřlivé dějiny Těšínska s přihlédnutím ke společenskému složení obyvatelstva.

Druhá kapitola je věnována představení zdejších folklorních souborů a na základě provedených rozhovorů si krátce něco řekneme o tamních lidových krojích, jež jsou nedílnou součástí prezentace těchto souborů.

Třetí kapitola se už pak věnuje samotnému překladu a úvahám nad ním. Od teorie překladu se dostaneme k vybranému nářečnímu lexiku. Jednotlivá hesla, která se týkají tematiky lidového kroje, jsou uvedena v slezskopolském nářečí v abecedním pořadí.

1 Jedinečnost Těšínska

1.1 Jazyková situace na Těšínsku

Jazyk existuje na Zemi tak dlouho jak člověk samotný. Je definován jako nejdokonalejší a nejrafinovanější prostředek lidského dorozumívání se. V celém živočišném prostředí hrají mimo jiné roli i prostředky vizuální či zvukové, avšak jazyk je příznačný pouze pro člověka. Jak je uvedeno v mnoha učebnicích a úvodech to jazyka: „Každý přirozený jazyk slouží členům příslušného jazykového společenství především k dorozumívání, tj. jinými slovy ke vzájemnému předávání či sdělování informací.“¹ Vyskytuje se v podobě mluvené a psané, s tím že v psané se objevil až později. Aby sdělovací proces byl úspěšný, základním předpokladem je, že obě strany se budou dorozumívat stejným jazykem.

Odhaduje se, že v současné době existuje 2 700–7 000 jazyků. Přesný počet je a bude nemožné kdykoliv zjistit. Z jedné strany je jazyk přirovnáván k živému organismu, který se stále vyvíjí a mění a jazykovědné disciplíny nestíhají všechny tyto proměny zaznamenávat. K čemuž se váže, že mnoho jazyků v těchto procesech vymírá. Avšak nejdůležitější příčinou nesplnitelnosti tohoto úkolu je, že jakákoliv definice jazyka je: z jedné strany příliš široká, z druhé strany je nedostačující. Co se ještě počítá jako jazyk a co už jako jeho podtyp, varianta?

Budeme-li vycházet z nejnovějších a zároveň nejrozšířenějších teorií o současném stavu češtiny, můžeme ji charakterizovat následovně. Český jazyk patří do indoevropské jazykové rodiny. Vyvinul se z praslovanštiny. Slovanská jazyková větev se dělí na větev východní (běloruština, ruština a ukrajinština), jižní (bulharština, chorvatština, makedonština, slovinština srbština) a východní, kam spadá čeština, slovenština, horní a dolní lužická srbština a v neposlední řadě polština, jejíž blízká příbuznost s češtinou sehraje důležitou roli v této práci.

Čeština zastává funkci **národního jazyka**, což znamená, že jako jazyk je „jedním ze základních znaků novodobého národa“, slouží ke komunikaci všem jeho příslušníkům, z čehož následně „vyplývají povinnosti jeho uživatelů národní jazyk nejen poznávat a zdokonalovat se v jeho užívání, ale také o něj pečovat a rozvíjet jeho výrazové bohatství.“²

Český národní jazyk se jeví jako souhrn jazykových útvarů. Dělíme je na útvary spisovné a nespisovné. Za **spisovný jazyk** neboli spisovnou češtinu, považujeme „celonárodně závazný, funkčně nejvyšší a prestižní útvar národního jazyka, má nejpropracovanější a nejbohatší výrazové prostředky.“³ Specifickým útvarem spisovné češtiny je tzv. **hovorová**

¹ ČERNÝ, Jiří. *Úvod do studia jazyka*. Olomouc: Rubico, 1998, str. 13.

² HUBÁČEK, Jaroslav a spol. *Čeština pro učitele*. VADE MECUM BOHEMIAE, 2010, str. 23.

³ Tamtéž, str. 24.

čeština, která se vyskytuje zejména v mluvené podobě. Je pro ni příznačná přirozenost, nenucenost a ve velké míře absence knižních prvků.⁴

Pro tuto práci jsou však nejdůležitější nespisovné útvary národního jazyka, tedy **dialekty** neboli **nářečí**. „Místní varianty jazyka, kterými se hovoří na určitém různě velkém území (...). V porovnání se spisovným jazykem mají zpravidla archaický charakter.“⁵ I přes nivelizační procesy, kdy dochází ke stírání rozdílů a nářečí ustupují, stále jsou do dnešního dne mnohé patrné. Má se za to, že v minulosti většina jazykových změn se šířila z pražského centra směrem k okrajům území, kde se často stíraly s vlivy jiných ohnisek. V současné době obecně rozlišujeme čtyři hlavní nářeční skupiny: českou nářeční skupinu (Čechy, kromě pohraničních území), hanáckou neboli středomoravskou nářeční skupinu (střední a západní Morava), moravskoslovenskou neboli východomoravskou nářeční skupinu (Valašsko a Slovácko) a v neposlední řadě slezskou nářeční skupinu (severovýchodní Morava a Slezsko). Se stále probíhajícími změnami a stíráním se rozdílů mezi jednotlivými nářečími, vytvářejí se přechodná pásma mezi dialekty a spisovným jazykem, kdy mluvíme o dalších jazykových útvarech tzv. interdialektech.⁶

Zůstaneme však u drobnějších jazykových útvarů. Když jsme výše zmiňovali šíření se změn z pražského centra a slábnutí jeho vlivu se zvětšující se vzdáleností, nejčastěji ve směru právě ze západu na východ, bylo by vhodné si podrobněji rozčlenit slezské nářečí, které je pro tuto práci podstatné. **Slezské nářečí** neboli lašské (ačkoliv od tohoto termínu se již opouští), je velice nesourodé. Často se uvádí tři hlavní podskupiny: západní (opavskou), východní (ostravskou) a jižní (moravskou). Mluva na Těšínsku netvoří jeden nářeční celek. Tyto vyjmenované skupiny spadají spíše do podskupiny slezských nářečí českého typu, vedle nichž stojí podskupina slezského nářečí polského typu, pro kterou se v nejnovější literatuře vymezuje termín **nářečí polsko-českého smíšeného pruhu**⁷, kde se prolínají nářeční znaky společné s polštinou.

Jazyk lidu užívaný na Těšínsku snad nikdy neodpovídal úředně zavedeným jazykům v průběhu věků, a právě tato skutečnost hodně vypovídá a bohatě rozmanitosti zdejšího obyvatelstva. Nářečí, kterým se dodnes posluhuje mnoho zde žijících lidí v každodenní komunikaci, je těžce polapitelné. Obrazně vystiženou situaci z reálného života užívání tohoto nářečí vyjádřili v publikaci *Beskydy. Dny všední a sváteční*.: „Vzájemným staletým soužitím

⁴ Tamtéž, str. 25.

⁵ ČERNÝ, Jiří. *Úvod do studia jazyka*. Olomouc: Rubico, 1998, str. 176.

⁶ HUBÁČEK, Jaroslav a spol. *Čeština pro učitele*. VADE MECUM BOHEMIAE, 2010, str. 28–31.

⁷ TOMOLOVÁ, Věra a spol. *Těšínsko. 1. díl*. Šenov: Tilia, 1997, str. 103–105.

docházelo také ke splývání mluvy obou jazyků a k vytvoření přechodného interdialektu, kterým se dorozumívali mezi sebou jak Poláci, tak Češi nejméně po celé 20. století a společně ho nazývají *po našymu*. Snad nikde jinde v České republice se nestane, aby byl podobný interdialekt natolik obecným prostředkem dorozumívání, že jím zdravotní sestra odpovídá takto mluvícímu pacientovi a lékař sestře, i když oba zaměstnanci nemocnice v jiném prostředí mezi sebou mluví čistě česky nebo polsky. Až školství po r. 1920 začalo šířit spisovné formy obou jazyků (...).“⁸

Nářečí nebylo nikdy písemně kodifikováno, ačkoliv můžeme zde zmínit několik lingvistů, folkloristů či regionálních patriotů, kteří se v posledních letech ve své publikační činnosti věnovali této tematice. Jedná se především o Karola Daniela Kadłubce, Irenu Bogoczovou a Władysława Milerského. Svou nejčistší podobu si však zachovává díky ústnímu podání, právě ve folkloru a lidové tvorbě.

Zmínili jsme zde již polsko-český smíšený pruh, ale zdejší interdialekt se vymezuje mnoha termíny. Dialektologovi Františku Bartošovi⁹ neopouje ani odborník z vedlejšího oboru, historik Rudolf Žáček, když používá pojem **slezsko-polský dialekt**. „Vedle jazyka úředních dokumentů existoval v zemi i živý jazyk obyvatel, příklánějící se spíše k polštině než k češtině (v té době se používalo pojmu „moravský jazyk“). Ve městech si uchovávala významnou roli němčina. Podle záznamů z počátku XIX. století převažoval na Těšínsku takzvaný slezsko-polský dialekt, a to zejména ve východní části země, v její západní části, na Frýdecku a v okolí Slezské Ostravy pak dialekt slezsko-moravský.“¹⁰

V každodenním životě zdejších lidí, obývajících tzv. Zaolzí, pokud jsou uživateli onoho slezského dialektu nebo aspoň s ním přišli do kontaktu, se setkáme s jiným pojmenováním tohoto nářečí – **ponašimu/po našimu/ponašymu/po našymu** (případně *ponaszymu/po naszymu*). Už při výpočtu písemných variant zachycení tohoto jediného pojmenování můžeme vytušit, kde se bude nacházet problematika. Toto nářečí má vsutku dvojí osobnost. Kolísá zejména mezi češtinou a polštinou, s pozůstatky němčiny, a my si nyní představíme jeho hlavní charakteristické rysy.

Z polského úhlu pohledu jazyk obyvatel Těšínska je definován jako dialekt, který je zahrnutý do jihoslezské nářeční skupiny. A pokud se jedná o nářečí užívané přímo na Zaolzí, je považované za tzv. západotěšínské nářečí.¹¹

⁸ ŠMÍRA, Pavel. *Beskydy. Dny všední i sváteční*. Třinec: WART, 2013, s. 12.

⁹ Tamtéž, str. 103.

¹⁰ KASZPER, Roman a spol. *Poláci na Těšínsku*. Český Těšín: Kongres Poláku v České republice, 2009, str. 16.

¹¹ SZYNDLER, Magdalena. *Folklor pieśniowy Zaolzia. Uwarunkowania, typologia i funkeje*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2011, s. 65.

1.1.1 Charakteristické rysy místního nářečí

Významný český lingvista a folklorista, již zmíněný profesor Karol Daniel Kadłubiec, který většinu svého života zasvětil právě bádání kulturního a společenského života Těšínského Slezska, přichází s ještě podrobnějším rozdělením tohoto nářečí. Podotkněme, že se při tom stejně jako my vymezuje do hranic těšínské mluvy v rámci dříve zmíněného Zaolzí, tedy části Těšínského Slezska ležící po levém (tedy českém) břehu řeky Olzy. Kadłubiec rozlišuje ve své monografii *W cieszyńskim mateczniku* (2015) tyto typy **těšínského nářečí**: severotěšínské, středotěšínské a nářečí jablunkovské. Souhrnné uživatelské označení *po naszymu* lze tedy uzнат za interdialekt. V několika jazykových rovinách nyní uvedeme základní, obecnější společné prvky tohoto nářečí.

Zdůrazněme, že tyto rysy se mohou lišit dle typu pásma, které zmiňuje Kadłubiec, ale taky obec od obce a dům od domu.

- Fonologická a fonetická úroveň
 - Častý přízvuk na předposlední slabice
 - Slabikotvorné *r, l* s průvodními vokály (*vlk – vilk, vrba – vjyřba*)
 - Rozlišuje mezi měkkým *i* a tvrdým *y* (*byli x bili*)
- Hlásková úroveň
 - Samohlásky se vyslovují krátce, nevyskytují se dlouhé samohlásky (*nížký – niski, brána – brana*)
 - Rozlišuje dvojí *l* (*l – ł*)
 - Hlásková změna *a/á > o* (*tráva – trova, kráva – krova, vrata – vrota*)
 - Úženi *é > i/y* (*mléko – mlyko, polévka – polyvka*)
 - Souhlásková skupina *šť* má podobu *šč* (*šťědrý – ščodry*)
 - Tvrdotatrové souhlásky *d', t'* jsou realizovány jako *dź, ć*
 - Sykavky *s, z* jsou před samohláskami *e, i* vyslovovány měkce jako *ś, ź*¹²
 - Palatalizace labiálních souhlásek
 - Zachování praslovanských nosových samohlásek
 - Zachování praslovanského *g* namísto *h* (*noha – noga, hruška – gruška*)
 - Protetické *u*, typické zejména pro oblast směrem k Jablunkovu (*okno – uokno, ovce – uovca*)

¹² HUBÁČEK, Jaroslav a spol. *Čeština pro učitele*. VADE MECUM BOHEMIAE, 2010, str. 30.

Samozřejmě tento interdialekt má i svou typickou flexi a syntax, avšak tato rozsáhlá otázka není relevantní pro předmět bádání této práce, a tak zájemcům o tuto problematiku můžeme doporučit publikace ku příkladu dříve jmenovaného Kadłubce či Bogoczové.

1.2 Historicko-společenský vývoj

Na východě České republiky u hranic s Polskem a Slovenskou republikou, jež vytyčuje samotné horské pásmo Beskyd, se rozkládá krajina kdysi známá jako část Těšínského knížectví. Knížecí rody vymřely, administrativní celky se rozpadly a společenské poměry se změnily. Jen lidé žijící tam po dlouhá léta zůstali ti stejní. Hovorově se pro toto území ujal označení Těšínské Slezsko, nebo pouze Těšínsko. Na tomto malém prostranství dokázali vedle sebe žít a koexistovat po desetiletí, ba i po staletí, v moderním pojetí, příslušníci různých národností a etnik. Zejména díky průmyslové revoluci v 19. století se toto teritorium dočkalo většího přílivu nových obyvatel, kteří sem přišli hledat práci a již zde zůstali. Dodnes zde vedle sebe žijí představitelé národnostních a menšinových skupin, Češi, Poláci, Slováci, Romové a čím dál, tím častěji i Ukrajinci.

Jedná se o bohaté, multikulturní prostředí. Kdo zde však žil, nebo alespoň nějakou dobu pobýval, ví, že tento kraj zanechá na jedinci stopu. Jisté stigma, spojené se životem v tomto regionu, pociťují zejména příslušníci polské menšiny či obyvatelé míšeného původu. Jádro oné problematiky musíme hledat v minulosti. Na toto téma bylo napsáno již mnoho knih a publikací, mnozí však stále nevědí nebo zapomínají odkud se různorodost Těšínska a s tím spojená pozitiva i negativa vzaly. Proto se nyní pokusíme přiblížit historii tohoto regionu, abychom následně mohli lépe porozumět současné situaci a s ní spojenými jevy či fenomény. A rovněž, abychom si ukázali, jak se tyto události otiskly do lidové tvorby a folkloru.

Z dnešní geografické perspektivy můžeme říct, že Těšínské Slezsko leželo na pomezí mezi Polskem a Českem. Ze západní strany pomyslnou hranici tvoří řeka Odra a Ostravice, protékající od Bohumína, přes Ostravu po Frýdek-Místek a níže. Na jihu vede podél slovenské hranice, kde následně po východní straně míří k severu podél polské řeky Bělá, kde se nachází Bílsko-Bělá, Čechovice-Dědice či polské městečko Struměň.

V jeho centru se nalézal Těšín. Podle legendy toto město založili v roce 810 tři bratři Lešek, Bolek a Těšek, synové polského krále Lecha, na počest svého radostného znovushledání, situovaného u bájného zřídla. Turistická, symbolická atrakce v podobě novogotického altánku se studnou, u které se měli bratři setkat a kolem níž měli následně vybudovat město, se skutečně dodnes nachází v polském Těšíně, avšak první dochované zmínky o ní pocházejí až z pozdější doby.

Bohužel k nejstaršímu období osídlování tohoto území nemáme žádné písemné dokumenty. První důkazy o lidském působení jsou založeny na archeologických vykopávkách prováděných zejména v dnešním Těšíně a Chotěbuzi. Nálezy potvrzují, že k osídlení lokality kolem dnešní Chotěbuze došlo již v pravěku, na přelomu doby bronzové a starší doby železné. Následně došlo k opuštění původního sídla a zániku kultury. K další vlně osídlování teritoria došlo až s příchodem Slovanů v období 8.–11. století.

V přibližně téže době dochází k jakémusi vyčleňování Čechů a Poláků ze společné západoslovanské rodiny. Těšínsko od severu osídlovali polští Vislané, od západu zřejmě slezští Holasici. Do roku 906 r. bylo přidruženo k tzv. Velkomoravské říši, kdy došlo k jejímu zániku kvůli nájezdů Maďarů. Území, které bylo součástí historického Slezska, připadlo tak pod nadvládu polské dynastie Piastovců¹³, která na těšínském hradu, i přes turbulentní změny na polském a českém trůně, vydržela až do roku 1653.

Postupné osídlování kraje probíhalo zejména v podhorských a nížinných oblastech, kde díky úrodné zemi hlavním zdrojem obživy bylo zemědělství. Horská pásma Beskyd, jež byla hůře dostupná, platily jako hraniční vymezení. Lidé se zde zabývali mezi jiným salašnictvím a úpravou odolnějšího zboží a rostlin. Tyto izolovanější a hůře dostupné terény si nejdéle uchovaly svého archaického ducha. Týká se to zejména tradic a lidového kroje.

Kolonizační tendence se zde těšínská knížata starala podporovat i zakládáním klášterů. Jedním z možných příkladů je klášter benediktýnů v Orlové založený již v 1268 roce. Benediktýni, jejichž náplní byla kultivace krajiny a osídlování okolí, brzy zaznamenávali kolonizační úspěchy v okolí dnešních vesnic jako např. Doubrava, Chotěbuz nebo Těrlicko. Jednalo se mj. o přistěhovalce z Malopolska.¹⁴

Na těšínském území mezitím probíhaly spory mezi polskými Piastovci a českými Přemyslovci. Zatímco v době formování se raného polského a českého státu, za vlády českého knížete Břetislava I. získává pod svou správu Slezsko právě on, již o pár let později připadne polskému knížeti Kazimíru I. Obnovitelovi.¹⁵ K výraznější změně dochází ve 13. století, kdy se vytýčí hranice podél řeky Ostravice, což spěje k dočasnému uklidnění situace. Tou dobou zároveň slezští Piastovci byli rozhádáni nejen se sousedy ale i mezi sebou, a to vedlo k oslabení jejich pozice i suverenity. Měšek I. Těšínský „spolu se svým bratrem Boleslavem Opolským uzavřel v roce 1291 obranný svaz s českým králem Václavem II. Strany se zavazovaly

¹³ KADŁUBIEC, Daniel Karol. *Uwarunkowania cieszyńskiej kultury ludowej*. Czeski Cieszyn: Sekcja Folklorystyczna ZG PZKO, 1987, s. 6.

¹⁴ Tamtéž, s. 12.

¹⁵ KADŁUBIEC, Daniel Karol. *W cieszyńskim mateczniku*. Czeski Cieszyn: Kongres Polaków w Republice Czeskiej, 2015, s. 14.

k vzájemné podpoře proti nepřátelům a Měšek zároveň k účasti na vojenských výpravách českého krále. Tato dohoda sblížila těšínská knížata s českými vládci.¹⁶ Následováno zpečetěním dohodnutí manželských svazků, mj. Violy Alžběty Těšínské s Václavem III., a vyústilo to v roce 1327, kdy těšínský kníže Kazimír I. z rodu Piastovců uznal svrchovanost tehdejšího českého krále Jana Lucemburského.

Na přelomu středověku a raného novověku stále ještě nelze určit jazykové a národnostní hranice. Můžeme se pouze dohadovat na základě dosud objeveného pramenného materiálu. „S vysokou mírou pravděpodobnosti lze však předpokládat, že na území, na němž se v důsledku jeho historického vývoje nejpozději od závěru 13. století (...) prolínaly vlivy polské, české i německé, vytvářela národnostně i jazykově smíšená kultura, obsahující v sobě již výše zmíněné součásti, obohacované snad i jistými prvky vnášenými elementem židovským a židovsko-německým.“¹⁷ Výrazný podíl na jazykové struktuře tohoto území, o které si jsme si řekli více už v dřívější kapitole, zajisté měly neustále politické změny a svrchovanost nad Slezskem či jeho částmi.

Zatímco některé panovnické rody řešily své sváry, Evropou se stále přesouvaly skupiny, jež hledaly místo, kde by se usídlili. Doznávaly tak poslední fáze stěhování národů. Od 13. století se Karpatami přesunovali Valaši, kočovní pastýři zejména rumunského a arumunského původu. V Beskydech se začali usazovat ve 2. polovině 15. století, ještě stále se vyznačovali salašnickým způsobem života. Až během 16. století začali upouštět od svého dosavadního způsobu života v kopcích a začali sestupovat do níže položených oblastí. Postupně se stabilizovali, usadili se a začali se věnovat zemědělství.¹⁸

V mezičase v roce 1335 došlo k uzavření *Trenčínské smlouvy* mezi Janem Lucemburkem a polským králem Kazimírem III. Velikým, podle níž se Jan Lucemburský měl vzdát nároku na polský trůn a Kazimír III. Veliký nároku na už i tak Janem ovládané Slezsko, do něhož spadalo Těšínsko. I přesto si slezská knížata dokázala vládnout do jisté míry svébytně, což mělo vliv na zdejší kulturu. Ačkoliv se změnila jejich státní příslušnost, k větším změnám na jiných rovinách nedošlo.¹⁹

V roce 1526 na český trůn usedají Habsburkové, a Těšínsko se tak stává součástí Habsburské monarchie, které vládne Ferdinand I. Habsburský.

¹⁶ KASZPER, Roman a spol. *Poláci na Těšínsku*. Český Těšín: Kongres Poláku v České republice, 2009, str. 9.

¹⁷ Red. SZYMECZEK, Józef. *Polacy na Zaolziu. 1920–2000. Poláci na Těšínsku*. Czeski Cieszyn: Kongres Polaków w Republice Czeskiej, 2002, s. 11.

¹⁸ KADŁUBIEC, Daniel Karol. *Uwarunkowania cieszyńskiej kultury ludowej*. Czeski Cieszyn: Sekcja Folklorystyczna ZG PZKO, 1987, s. 14.

¹⁹ KADŁUBIEC, Daniel Karol. *Uwarunkowania cieszyńskiej kultury ludowej*. Czeski Cieszyn: Sekcja Folklorystyczna ZG PZKO, 1987, s. 8.

V roce 1653 umírá Alžběta Lukrécie, poslední těšínská kněžna a s ní zaniká vláda Piastovců v Těšínském knížectví. Tato smutná událost zavedla v následující letech příčinu ke vzniku tzv. stavovských panství. K tomuto jevu dochází, když vymře knížecí rod a knížectví případně panskému rodu, nebo dojde k povýšení panství na stavovské. Takovými panstvími ve Slezsku byly např. Bohumínské panství, Doubrava, Orlová, Fryštátské panství či Německá Lutyně, které nabyly statusu svobodných menších panství. Profesor Kadłubiec k této záležitosti poznamenává, že mohlo to mít zásadní vliv na následné rozrůznění místní lidové kultury. Knížectví jako takové i nadále existovalo, ale postupně jeho odkaz upadal a nově vládnoucí úředníci a šlechta začali svou pozornost směřovat k Vídni.

Celé 16. století bylo pro Slezsko ve znamení změn, nepokojů a válek. V důsledku třicetileté války, tamní země byly plundrovány rakouskými, švédskými a německými vojsky. Zaváděly se restrikce proti protestanství. Územím procházela vojska mj. Jana II. Kazimíra Vasy či Jana III. Sobieského, když v roce 1683 běžel k Vídni na pomoc proti Turkům. Z čehož první zmíněny, podle pověr zanechal stopu ve zdejší folklóru. Jeho zásluhou slezští Goralé z okolí Jistebné a Koňákova začali nosit brucečky červené barvy, když jim jako výraz vděku za pomoc při útěku daroval červené sukno.²⁰

„V roce 1740 nastoupila na rakouský trůn Marie Terezie a začaly boje nazvané válkami o dědictví rakouské s pruským králem Fridrichem II., který odmítl uznat pragmatickou sankci umožňující v habsburském rodě nástupnictví i po ženské linii.“²¹ Tyto války, které jsou někdy v souvislosti se Slezskem nazývány *slezskými válkami*, trvaly až do roku 1748, v důsledku kterých Marie Terezie přišla o četná území ve prospěch Pruska a jí zůstaly pouze jižní části Slezska, jež zahrnovaly taktéž Opavsko a Těšínsko.

Nyní tzv. Rakouské Slezsko bylo rozděleno do čtyř okresů se svými vlastními soudy: bílského, těšínského, fryštátského a frýdeckého. Ve všech okresech, až na frýdecký, převažovalo údajně polsky mluvící obyvatelstvo.²²

Od dob reformace a zejména po vyhlášení tolerančního patentu v 1781 roce, se zvýšilo úsilí protestantů naučit lidi číst a psát. Evangelíci, jež kladli velký důraz na Písmo svaté, značně napomohli zakládání nových škol na Těšínsku. S přechodem od tradiční feudální společnosti k moderní, byly vyvíjeny snahy na posílení polského jazyka. „Čím více autochtonní etnicky

²⁰ Tamtéž, s. 9.

²¹ BÍLEK, Jiří. *Kyselá těšínská jablčka. Československo-polské konflikty o Těšínsko 1919, 1938, 1945*. Praha: Nakladatelství Epoque, 2011, s. 24.

²² KASZPER, Roman a spol. *Poláci na Těšínsku*. Český Těšín: Kongres Poláku v České republice, 2009, str. 11.

polské obyvatelstvo získávalo občanských práv, tím větší bylo uplatnění polského jazyka v praxi.²³ Ve školách, v kostelech, v publicistice atd.

Ještě před národním obrozením, puristickými tendencemi a hnutími národního sebeurčení, se podařilo německému topografovi Reginaldu Kneifelovi zachytit a popsat alespoň jazykovou situaci na Těšínsku. Ve svém díle *Topographie des kaiserlich-königlichen Antheils von Schlesiens* „uvádí pro jednotlivé obce jazyk obyvatelstva, který definuje ve většině případů, vedle němčiny, jako dialekt slezsko-polský či slezsko-moravský (...) vyznačil nikoliv jazykovou hranici česko-polskou, ale relativně široký pás přechodného území, kde dominantní byl slezský dialekt, tedy řeč, jejímž zbytkům se dnes hantýrkou říká ‚po našemu‘, a to s převažujícími prvky polskými nebo českými, v tehdejšímu chápání označovanými jako moravské.“²⁴

Zdánlivě poklidně zde vedle sebe žili lidé, dorozumívající se všemi variantami tohoto dialektu. K rozkolu mělo dojít až v průběhu 19. století. Zatímco probíhala cílená germanizace, tyto procesy zprvu Čechy a Poláky, kteří společně hovořili místním nářečím, spíše sblížovaly a proti Němcům navázali spolupráci.

S příchodem 19. století začíná prudký hospodářský rozvoj regionu. K výrazné proměně tváře Těšínského Slezska se zasadila průmyslová revoluce. Začátkem tohoto století dochází k rozmachu hutnictví a hornictví na zdejších území. V důsledku čeho, se projevila další migrační vlna. V té době byl zaznamenán větší příliv Slováků a zejména polských dělníků z Haliče, kteří se sem stěhovali za prací. Demografické proměny zaznamenal zejména ostravsko-karvinský těžební revír. Méně citelně tímto přílivem byl poznamenán Těšín a jeho okolí, který si tak mohl zachovat svůj osobitý polský charakter.²⁵ V tomto období rovněž vrcholila kolonizace zdejších beskydských hor, která se začala projevovat nedostatkem obživy pro všechny. V důsledku toho se rozvíjející průmyslová a manufakturní městská centra staly značným lákadlem a začalo docházet i k míšení dosud autochtonních skupin.

Doposavad v podstatě poklidný život místních obyvatel v rámci Rakousko-uherské monarchie, byl nabourán ideou národního sebeurčení a na základě toho dožadování se svých práv. Tyto procesy byly důsledkem tzv. jara národů z roku 1848, které s opožděním proniklo i na Těšínsko v 2. polovině 19. století. Charakteristické předpoklady příslušnosti k jedné či druhé národní skupině byly prezentovány jako společné tradice, historie, kultura nebo jazyk.

²³ KASZPER, Roman a spol. *Poláci na Těšínsku*. Český Těšín: Kongres Poláku v České republice, 2009, str. 11.

²⁴ Red. SZYMECZEK, Józef. *Polacy na Zaolziu. 1920–2000. Poláci na Těšínsku*. Czeski Cieszyn: Kongres Polaków w Republice Czeskiej, 2002, s. 11–12.

²⁵ KASZPER, Roman a spol. *Poláci na Těšínsku*. Český Těšín: Kongres Poláku v České republice, 2009, str. 14.

Od počátku tohoto trendu národního uvědomění, začaly vznikat různé organizace, které měly zdejší lid přesvědčit k národním vyhranění se vůči ostatním. Mezi jedny z mnoha nově vznikajících organizací patřily: německá „Gelehrtenverein“, česká Beseda nebo polská organizace „Złączenie Polskie“.²⁶

V průběhu společenských a kulturních změn, se našlo mnoho takových, kteří sledovali své vlastní cíle. „Hospodářské zájmy v 19. století vytvářely politické struktury a jejich vůdci brzy zjistili, že jednou z nejúčinnějších zbraní sloužících ke zničení konkurence je myšlenka nacionalismu. Právě multikulturní prostředí průmyslových center mělo pro její šíření vhodné podmínky. Bylo snadné získat příznivce pro boj proti politické prestiži jinonárodních skupin v zájmu germanizace, polonizace, bohemizace či antisemitismu za cenu iluze prestižního postavení.“²⁷

I přestože Poláci a Češi původně projevovali snahu spolupracovat, motivováni společným bojem proti sílící germanizaci a romantickou ideou společné slovanské minulosti, v 80. letech 19. století stále častěji docházelo ke střetům polsko-českých zájmů. Ani jedné ze stran se však nedařilo přiklonit znatelnou většinu obyvatel na svou stranu. Dokladem zůstávala stále jistá *národnostní nevyhraněnost*. „Do 20. století vstoupilo Těšínsko jako územní celek už velmi komplikovaný, a to nejen z hlediska ekonomického, sociálního a politického, ale i národnostního. Soužití českého, polského, německého a židovského (jazykově zpravidla rovněž německého) etnika nebyl rozhodně jednoduchou záležitostí.“²⁸ Národně obrozenecká hnutí našla svá řešení ve 20. letech 20. století.

V důsledku první světové války dochází k zániku starých monarchií, včetně Rakousko-Uherska, a vznikají moderní národní státy. Kritickou otázkou se ukáže vymezení hranic. Spory se měly značně týkat Těšínského Slezska a Těšína, které dosud jednotné, mělo být rozděleno. Nároku na toto území se dožadovali jak Čechoslováci, tak Poláci. Československá strana se hájila historickými a hospodářskými právy. Velkou roli sehrála i záležitost komunikace a s ní související košicko-bohumínská trať, která jediná spojovala území dnešního Česka a Slovenska a vedla právě přes Těšínsko. Polská strana argumentovala etnografickým složením obyvatelstva a převahou polsky mluvícího obyvatelstva.

Po takřka dvouletém období nepokojů, ve kterém měla místo i tzv. Sedmidenní válka o Těšínsko, došlo 28. července 1920 k rozdělení Těšínského Slezska na konferenci v belgickém

²⁶ ZENDEROWSKI, Radosław. *Cieszyn jako miasto podzielone granicą państwową: przyczyny i konsekwencje podziału 1920 r.*, Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne. 2002, 9/1, s. 111.

²⁷ ŠMÍRA, Pavel. *Beskydy. Dny všední i sváteční*. Třinec: WART – Henryk Wawreczka, 2013, s. 11.

²⁸ Red. SZYMECZEK, Józef. *Polacy na Zaolziu. 1920–2000. Poláci na Těšínsku*. Czeski Cieszyn: Kongres Polaków w Republice Czeskiej, 2002, s. 13.

Spa. Novou hranici tvořila řeka Olše, která rozdělila i dosud jednotné město Těšín na český a polský, jež dále vedla západním hřebenem Slezských Beskyd. „Výsledkem byla i změna národnostní struktury, protože etnicky nevyhraněné obyvatelstvo se začalo hlásit k Čechům. Hranice a státní úřady začínali obsazovat čeští úředníci a etnické rozlišování obyvatel nabylo větší váhy. S přílivem českého obyvatelstva do měst se vedle polského rozvíjelo i české školství a podobně se národnostně zaměřovala také spolková činnost.“²⁹ Připomeňme, že dle statistických údajů ještě v letech 1880–1900 tomu bylo opačně. Počet obyvatel hlásících se k polské národnosti postupně vzrůstal k 55 %, česká skupina projevovala klesající tendence k přibližně 36 %, u Němců křivka také jemně vzrůstala.³⁰

Následné větší krize se zdejší obyvatelstvo dočkalo v období hospodářské krize v letech 1928–1932. Po tzv. anšlusu v důsledku *mnichovské dohody* z 1938, Češi odstoupili Němcům svá pohraniční území. Oslabené pozice Československa využili Poláci, a ještě v říjnu téhož roku s polskou armádou obsadili fryštátský a českotěšínský okres. Vynakládali velké úsilí na polonizaci území, což pak dlouho nebylo zapomenuto. Následoval rozpad Československa. Byl zřízen Protektorát Čechy a Morava, obsazen německým vojskem, a na východě vznikl Slovenský štát.

Po vpádu německých vojsk do Polska 1. září k 1939 a rozpoutání druhé světové války, území Těšínska bylo začleněno do Velkoněmecké říše, zdejší obyvatelé byli nuceni deklarovat svou národnostní příslušnost a podepsat tzv. *Volkslist*. Lidé měli na výběr: německou, českou, polskou nebo slezskou příslušnost. Každé skupině připadaly jiná práva. „Většina obyvatel se hlásila k Slezanům, ale ty nacisté považovali za Němce. Proto muži museli narukovat do armády a bojovat na frontě, padlo jich kolem 2 000. Přiznání české nebo polské národnosti znamenalo vyšší daně a nižší sociální dávky. Pro Poláky se zavedl podstatně horší režim než pro Čechy, především přísnější trestní právo.“³¹ Kdo se vzpouzel, skončil společně se Židy a Romy na cestě do koncentračních táborů, mj. velká část zdejší polské inteligence se stala obětí katyňského zločinu.

Po zakončení druhé světové války, se někdejší bohatá společenská diverzita Těšínska rozpadla. Přijalo se, že zde zůstali Češi a polská menšina. Po zdlouhavých debatách o nových poválečných hranicích byla pod dohledem Sovětského svazu uzavřena smlouva „o přátelství a

²⁹ ŠMÍRA, Pavel. *Beskydy. Dny všední i sváteční*. Třinec: WART – Henryk Wawreczka, 2013, s. 11.

³⁰ Red. SZYMECZEK, Józef. *Polacy na Zaolziu. 1920–2000. Poláci na Těšínsku*. Czeski Cieszyn: Kongres Polaków w Republice Czeskiej, 2002, s. 13.

³¹ ŠMÍRA, Pavel. *Beskydy. Dny všední i sváteční*. Třinec: WART – Henryk Wawreczka, 2013, s. 12.

vzájemné pomoci mezi Československem a Polskem její součástí byl dodatkový protokol, upravující na základě principu vzájemnosti práva polské menšiny v ČSR.³²

Zatímco na polské části Těšínského Slezska probíhala administrativní restrukturalizace, celkově Horní Slezsko a Polsko se potýkalo se zpustošenou zemí po válce a nově se formujícími politickými stranami, přeživší Židé odcházeli a pozůstalí zde Němci se obávali vysídlení, ne-li přímo transportu do Sovětského svazu.³³

V mezidobí se na české straně po problematických začátcích (šikana obyvatel polské národnosti, zavírání polských škol) a vzájemné nedůvěře postupně stabilizovala pozice Poláků. Koncem 40. let se polská menšina dočkala několika odepření rozšíření jejich práv, za která lobbovala. V 1948 roce, dochází u nás k politickému převratu, kdy se k moci dostává komunistická strana, která upřednostňovala budovat nový stát na myšlence jednotnosti, tedy pouze Češi a Slováci, žádné další národnostní menšiny. Komunistickou stranou byly pochopitelně zamítnuty mnohá práva, jež se příliš orientovala na Polsko nebo se jim naopak nezdály programy opřeny o teorii autochtonů, jejíž rétorika vyznívala buržoazně. Ke zlepšení statusu dochází v 50. letech, kdy se zvyšuje počet polských škol, je přijata zásada dvojjazyčnosti a zvětšuje se aktivita různých kulturních spolků.³⁴

V roce 1949 byl v Československu založen Polský kulturně-osvětový svaz, jehož hlavním účelem bylo sdružování zdejších Poláků, pořádání kulturních akcí, kultivace jazyka, ale i sběratelství, osvěta a zájem o zdejší region a jeho obyvatel. Od 50. let vznikají a působí pod záštitou Polského kulturně-osvětového svazu v České republice folklorní soubory, které se věnují lidovému tanci a hudbě. Pečují o zachování tradic, hodnot, kultury a jazyka, a prezentují svou činnost nejen na domácí půdě ale i v zahraničí. Jak uvádí Jiří Friedl: „Polský kulturně-osvětový svaz přitom vyvíjel relativně rozsáhlou kulturní činnost, která byla fakticky jedinou oblastí, ve které se polská menšina mohla projevovat. Využívala toho přitom náležitým způsobem, což mimo jiné vyplývá i z porovnání s kulturními aktivitami Čechů, které byly mnohem menší. Kulturní kultivací se polská menšina snažila udržet vlastní identitu.“³⁵

K odrození dalších polských spolků a organizací v Československu dochází v období pražského jara v roce 1968, mj. organizace „Harcertwo Polskie w Republice Czeskiej.“³⁶

³² Red. SZYMECZEK, Józef. *Polacy na Zaolziu. 1920–2000. Poláci na Těšínsku*. Czeski Cieszyn: Kongres Polaków w Republice Czeskiej, 2002, s. 18.

³³ NOWAK, Krzysztof. *Śląsk Cieszyński w latach 1945–2015*. Cieszyn: Starostwo Powiatowe w Cieszynie, 2015, s. 27.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ KASZPER, Roman a spol. *Poláci na Těšínsku*. Český Těšín: Kongres Poláku v České republice, 2009, str. 67.

³⁶ SZYNDLER, Magdalena. *Folklor pieśniowy Zaolzia. Uwarunkowania, typologia i funkeje*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2011, s. 40.

Po válce a v 2. polovině 20. století dochází rovněž k rozmachu zakládání různých folklorních spolků, že byly a jsou nositeli, folkloru, lidové tvorby a tím i historie. Nesmíme zapomenout, že na českém Těšínsku, kde lidová kultura je stále živá, působí i mnoho dalších nezávislých a „nepolských“ spolků, které uznávají stejné kulturní a duchovní hodnoty. Této oblasti se však budeme v následující kapitole.

2 Folklorní soubory na Těšínsku

Folklorní neboli lidový soubor je sdružení lidí, které spojuje zájem o kulturní dědictví, lidovou tvorbu, jež je uchována v lidové hudbě, písních a tanci.

Už od 19. století vznikaly na území Těšínského Slezska různé spolky a organizace, tehdy spojeny s národnostními snahami Čechů, Poláků či Němců. Během 20. století se v těchto činnostech začalo spatřovat spíše uchování vlastní identity než politické snahy. Vysoký počet rozmanitých sdružení v České republice vznikal kolem polské národnostní menšiny.

Pro naši práci budou důležité právě tyto volnočasové spolky, které vznikají na pohraničním území zejména od 50. let 20. století. Nemají již politické tendence, nýbrž sdružují osoby, které spojuje pouto ne s danou zemí, ale s daným regionem. V souvislosti s folklorními aktivitami se můžeme setkat se slovním obratem *identifikovat se s regionem*. Protože identita člověka, ale i skupiny lidí, je často podmíněna teritoriálně. „Důležitou rovinou teritoriální identity je vztah k regionu a k lokalitě. Zde rovněž sehrává důležitou roli společná zkušenost a vyzdvihování jedinečnosti, která může být spatřována v jazyku (dialektu), zvycích a projevech nemateriální i materiální kultury (oděv, stavitelství apod.).“³⁷

V roce 1949 byl v České republice založen Polský kulturně-osvětový svaz (dále jen PZKO), jehož hlavním účelem bylo sdružování zdejších Poláků, pořádání kulturních akcí, kultivace jazyka, ale i sběratelství, osvěta a zájem o zdejší region a jeho obyvatelé. Od konce 40. let vznikají a působí pod záštitou PZKO v České republice folklorní soubory, které se věnují lidovému tanci a hudbě. Pečují o zachování tradic, hodnot, kultury a jazyka, a prezentují svou činnost nejen na domácí půdě ale i v zahraničí.

Dle oficiální webových stránek PZKO pod tímto sdružením funguje alespoň 11 tanečních souborů, které prezentují obrovskou škálu regionálních tanců, písní a krojů, od goralských, přes těšínské až po lašské. K souborům s nejširším repertoárem patří zejména ZPiT Olza, ZPiT Suszanie, ale i ZR Błędowice a ZF Bystrzyca, kteří předvádějí rovněž tance

³⁷ KUMINKOVÁ, Eva. *Tradice – proměny – identita. Lidový oděv a tanec na Valašsku jako zdroje inspirace*. Brno: Masarykova univerzita, 2021, s. 188.

slovenské, polské, české a další. Dále zde funguje ZT Oldrzychowice, ZT Trzanowice, Zaolzi, a dětské soubory Dziecka ze Stonawy, Małe Oldrzychowice, Rytmika, Zaolzioczek nebo Zespolik. Aktuálně již nečinné webové stránky Folklorního sdružení ČR rozšiřují tento výčet souborů působících na české straně Těšínského Slezska o folklorní soubor Mionsí, Odru, Olšinu, Slezan, Voničku, Górale a další. Všechny tyto soubory prezentují těšínský folklór v tamním nářečí.

2.1 Lidový kroj

Lidový kroj neboli lidový oděv chápeme jako „soubor oděvních součástí lidové komunity, jejíž vymezení se z hlediska bádání o této části lidové kultury v minulosti nestejně pojímalo. Zatímco odborná literatura 19. a zčásti též první poloviny 20. století zaměřovala svou pozornost pouze na vesnické prostředí, a tudíž převážně na zemědělské vrstvy, historicko-spoolečenské změny po roce 1945 si vynutily rozšířit zájem badatelů o oděvní kulturu skupin obyvatelstva.“³⁸ Ačkoliv k bádání oděvu vesnického lidu dochází již v období romantismu a národního obrození, většího zájmu se dočkalo v průběhu 20. a 21. století.

Lidový kroj je odrazem historických a společenských proměn jednotlivých regionů a národů. Býval imunní vůči módním proměnám. Vyjadřoval příslušnost k dané společenské či etnické skupině. Byl a stále je významným faktorem, který se podílí na utváření identity jedince či skupiny. Lišil se dle geografických a klimatických podmínek. Často byl odrazem společenského postavení a původu nositele.

„Z etnologického i historického hlediska významnou roli na formování lidového oděvu sehrály kolonizace. Ty způsobily symbiózu vlastních oděvních prvků s domácími nebo s nimi beze zbytku asimilovaly, popřípadě byly vůči nim inertní a zdůrazňovaly etnickou příslušnost nositelů oděvu.“³⁹

Můžeme odlišit lidový oděv pracovní, sváteční a obřadní. Dnes se s ním můžeme setkat u příležitosti svátků, folklorních slavností či při rodinných obřadech zejména v oblastech, které aktivně udržují lidové tradice. Lidový kroj v současné době plní zejména scénickou roli, kdy jej prezentují různé folklorní spolky a soubory.

Na Těšínském Slezsku můžeme rozlišit zejména čtyři charakteristické kroje. Jedná se o těšínský kroj, lašský kroj, goralský kroj a jackovský kroj.

³⁸ JERÁBKOVÁ, Alena. *Lidová oděvní kultura. Příspěvky k ikonografii, typologii a metodologii*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 9.

³⁹ Tamtéž, s. 11.

Na téma jednotlivých krojů jsme si povídali s Ivanou Di-Giustovou a Barbarou Mračnovou. Tyto dvě ženy se většinu svého života věnují právě kultivaci těšínského folkloru a sběru informací o zdejších lidových oděvech. A na základě těchto rozhovorů jsme následně shromáždili výrazy, které by při překladu mohly působit potíže.

2.2.1 Těšínský kroj

Těšínskému kroji se někdy také přezdívá slezský kroj, kroj těšínských měšťanů nebo valašský kroj. Jedná se o jeden z nejbohatších a nejvíce charakteristických oděvů tohoto regionu.

Pánský kroj oproti ženskému je mnohem skromnější a také se ho dříve přestalo používat. O období 18. a 19. století se formuje jeho charakteristická podoba. Bohužel už koncem 19. století jej muži jako první začali odkládat. Byl to důsledek industrializace regionu a toho, že zejména mužská část populace opouštěla své domovy a stěhovala se za prací. A zase naopak právě oni přinášeli s sebou módní novinky z větších městských center.

Pánský kroj ve své nejjednodušší, ale sváteční podobě se skládá z těchto částí: z bílé košile, červeného šátku, galot a vesty stejné tmavomodré barvy. Dále ke kroji může patřit spencer nebo plášť. Na nohy si muž nazouvá vysoké černé, kožené boty neboli čizmy.

Bílá košile s nadýchanými balonovými rukávy a límečkem se zapíná až ke krku. Pod límcem uvážeme červený hedvábný šátek. Někdy se zmiňuje cihlově červenou barvu. Na košili si oblékne kalhoty, známé také jako galoty nebo galaty, s dlouhým koženým opaskem v pase. Nohavice jsou zastrčeny do vysokých bot, nazývaných také poloky. Poté si oblékne vestu, která je stejně jako kalhoty ušitá z teplého světle modrého nebo tmavě modrého filce. Na vestě se nachází jedna řada knoflíků a její okraj může být obšitý červeným lemem. Kulaté knoflíky, též známé jako knefle, se nejčastěji vyráběly z nějakého kovu, mosazi nebo i stříbra. Ty zapínáme nejčastěji jen zespodu na tři až čtyři knoflíky. Na hlavu může nasadit široký černý klobouk. A pokud bude zima, lze si obléknout ještě spencer s dlouhými rukávy, který se zpracováním a barvou doplňuje s galatami a vestou. Poslední svrchní vrstvou býval plášť z tmavého sukna.

Ženský těšínský kroj na rozdíl od své mužské verze je mnohem výraznější, bohatě zdobený s charakteristickou bižuterií. On sám je jedním z nejznámějších symbolů těšínského regionu. Avšak i tento oděv prošel mnoha změnami.

Když to vezmeme od začátku, nejprve se obléká spodní prádlo, v tomto případě časnochu, bílou, plátěnou spodničku sahající po kolena. Někdy také bývá nahrazena dvoudílnou alternativou: lajbíkem a cudničkou nebo gaťkami (což je více rozšířeno na polské straně). Na to patří nabírané a naškrobené spodničky s vyšívanou krajkou na spodním lemu, které jsou delší

než upnutá časnocha. Čím více spodniček, tím více se zdůrazní ženské tvary. Pak se obléká bílou ozdobnou košili, nazývanou kabotek. Kabotek má krátké nabírané rukávy s vyšívanými manžetami a límečkem. Aby se kabotek nerozevíral, zapne se pod krkem špyndlíkem nebo broží. Následně se obléká nejcharakterističtější část těšínského kroje – sukni, kterou tvoří sametový živůtek neboli něco na způsob korzetu, a přišitá k němu sukňě. Živůtek se šije nejčastěji z černého, vínového nebo brunátného sametu a skládá se ze tří částí: ramínek, oplecek (zadní díl s nahoře viditelným štítkem) a předniček (předních dílů). Všechny tyto části jsou bohatě zdobené, nejčastěji vyšivkami s květinovými ornamenty, korálky nebo flitry. K předním částem jsou po obou stranách našity stříbrné kovové háčky neboli hočky (často z rostlinnými, zvířecími nebo antropomorfními motivy) s očky, kterými lze provléknout stříbrný řetízek. Vrátime-li se k sukni, ta je dole lemovaná širokou hedvábnou stuhou, obvykle modrou, zvanou galonka. Na sukni patří fortuch. Tyto zástěry se vyráběly z různých látek: z modrotisku, příznačného pro goralský kraj, ze saténu, brokátu a dalších. Byly rozličných barev a zdobení, květinové i geometrické, vyšívané i ručně malované. Barva fěrtuchu mohla být také jistým ukazatelem, např. bílý fěrtuch nosily dívky v den své svatby, nebo se zase říkalo, že světlé barvy jsou určeny mladším a tmavší pro starší ženy.

Fortuch se v pase převážně zapaskou a zaváže na mašli, tak aby dlouhé konce zepředu opadaly dolů. Na nohy si oblékneme bílé punčochy a černé boty s páskem.

Dámský těšínský kraj prošel, a ještě projde, mnoha změnami. Nepopíratelná metamorfóza se týká délky šatů. Starší modely měly vysoký pas, živůtek končil pod prsy a sukňě sahala ke kolenům. Živůtek se s postupem času začal prodlužovat do pasu, a tím se taky protáhla i sukňě, a to je zřejmě její nejcharakterističtější délka, jak jí dnes popisujeme – do půli lýtek. Následně se délka stále prodlužovala a až s příchodem světových válek se objevily tendence sukni opět zkracovat. Tyto proměny provázela i změna barvy punčoch. Zpočátku většinou kraj doplňovaly červené punčochy, pak se začaly nosit i bílé.

V zimním období ženy nosily hacky nebo spencery. Hacka je obvykle vlněný šátek s fryndzlami (třásněmi) složený napůl, která tak získá trojúhelníkový tvar a přehazuje se jí přes ramena. Spencer, špencer nebo taky špyncer je krátká vycpaná bunda, obvykle tmavé – hnědé nebo černé barvy, s nabíranými rukávy na ramenou, které se zužují směrem k zápěstí. Zapínalo se to na pásek a spinku.

Dívky nosí vlasy hladce učesané a spletené do jednoho copu. Do něj je vpletená stuha a na konci zavázaná na mašli. Vdané ženy se od zbytku odlišují začepením. Vlasy spletené do copu se vzadu na hlavě zatočí do drdolu. Poté se nasadí bílý, krajkový čepek tak, aby jeho přední ozdobná část tzv. čolko zakrývala horní polovinu čela a drdol obvážeme řemínky. Čepec

by neměl zakrývat uši. V dalším kroku se šátkem převáže čepec tak, aby bylo vepředu vidět čelko, a vzadu se uváže na tzv. pidlo, to znamená na dva uzly tak, aby rohy šátku trčely do stran. Starší dámy si také někdy zavazují šátek jednoduše pod bradou.

Bohatství a vznešenost těšínského kroje často zdůrazňuje těšínská bižuterie. Zmínili jsme již hočky a brože. Kroj lze dále doplnit o orpant, tedy kovový řetízek, který se připevňuje k ramínkům živůtku. Bohatší ženy nosily na zapasce rovněž ozdobný těšínský pás utvořený z kovových plátů spojených řetízem. Všechny šperky byly kovové, stříbrné nebo pozlacené, novější filigranové.

Obr. č. 1: těšínský kroj

2.1.2 Lašský kroj

Název kroje pochází od Lachů. Byli to lidé žijící v severozápadní oblasti Těšínského Slezska. Hlavními centry byly Bohumín, Orlová a Fryštát. Někdy se upřesňuje, že tento kroj

spadá už do Slezského Lašska. S Barbarou Mračnovou jsme hovořily zejména o dvou jeho výraznějších podobách, lašském kroji z okolí Karviné a Orlové.

Na rozdíl od ženského kroje se mužský kroj od toho těšínského příliš neliší. V popisu najdeme spoustu podobných či stejných informací. Muži si nejprve oblékali bílou plátěnou košili, typu pončo z jednoho plátu látky, tedy košili bez švů na ramenou, s dlouhými rukávy. Kdysi byl rozporek košile zřejmě vzadu, ale postupem času se přijala verze klasické košile se zapínáním vepředu. Dnes se již tradičně nosí bílé košile s knoflíky po celé délce vepředu, s límečkem a manžetami na konci dlouhých rukávů. U krku, přímo na nahé tělo nebo pod límcem se uváže hedvábný šátek.

Galaty neboli kalhoty byly dlouhé a dole se zužovaly. Obvykle měly na pravé straně rozporek tzv. lacek a na levé straně kapsu. Po oblečení si kalhot, se obouvají černé čizmy, vysoké až ke kolenům.

Na košili patří vesta neboli brucelik. Kalhoty a vesta jsou ušité z toho stejného světle nebo tmavě modrého sukna. V minulosti se prý používala i hnědočervená látka.

Přes brucleki mohli pánové nosit spencer, nebo taky špencer. Je teplý a dlouhý do pasu, podšitý kostkovanou bavlněnou látkou. Stejně jako u těšínského kroje může barevně ladit s galaty a brucelíkem. Kromě modré barvy se ale objevil i v černé či žluté. Dle některých kreseb by bylo možné použít i zelenou či hnědou látku. Špencery mají jednu nebo dvě řady stříbrných kovových knoflíků, rovné dlouhé rukávy, stojací límec a dvě klopy.

V chladnějších dnech, podobně jako u těšínského kroje, nosili chlapi kabáty dlouhé po kotníky, které je chránily před nevlídným počasím. V zimě se nosily dlouhé ovčí kožichy nažloutlé, bílé nebo černé barvy.

Zajímavou, nikoli však neslýchanou možností je, že ženu v lašském nebo dokonce těšínském kroji doprovází muž v hornické uniformě. Tento oděv se stal neodmyslitelnou součástí folklóru Zaolzí. Kroj je symbolem příslušnosti k hornickému stavu. Dřív se říkalo: „Kdo byl horník, ten byl pán.“ Dnes se hornický kroj nosí jen příležitostně. V mnoha ohledech se pravděpodobně inspiroval vojenskou uniformou 19. století. Sako a kalhoty šité z černé látky byly původně bílé. Patky a stojatý límec jsou vyrobeny z černého sametu. Sako se zapíná na pozlacené knoflíky se znázorněným hornickým cechem (haviřským, jak se u nás říká), které najdeme i na rukávech. Na nich jsou dále našity rovněž i černé sametové insignie hornického stupně. Pod sako se nosí bílá košile s dlouhým rukávem. Uniformu doplňujeme černými čizmami nebo polobotkami. Charakteristickým prvkem kroje je pokrývka hlavy tzv. czako (z maďarského „csákó“) s chocholem, která původně sloužila jako přilba chránící hlavu při práci v dole. Barva chocholu, nazývaného také federpuš, označuje hodnost a funkci horníka, od

inženýra po hudebníka. Existují chocholy bílé, zelené, černé nebo červené. Přední stranu zdobí znak horníků. V minulosti uniformu rovněž doplňovala ještě šavle.

Ženský kroj. Spodní část tvoří opět spodní prádlo nebo košilka. Bílou časnochu nebo cudničku nemusíme představovat. Novinkou se stává spodní košile. Jednalo se o kus oblečení, který mohl plnit funkci noční košile nebo svrchní část oděvu během horkých dnů při práci na poli. Spodní košile dámského kroje typu pončo byla vyrobena z pevného lnu nebo lehčího bavlněného materiálu. Obvykle byla jednoduchá, bez ozdob a výšivek. Měla krátké rukávy beze švů na ramenou a sahala téměř ke kolenům. Límeček buď byl stojatý nebo odrhnutý, přes který se pak provlékl provázek a mohlo se límeček utáhnout. Nahoře zepředu košile byl rozparek.

Sváteční košile, tedy ta svrchní, se jmenovala kabotek. Opět je zcela jiný než u těšínského nebo goralského kroje. Bývá ušitý z jemného bílého plátna a sahá do pasu. Často je přední díl vyroben z lepší látky, protože zadní část košile bude zcela zakrytá. Kabotek má krátké rukávy sahající k loktům. Široké rukávy lze utáhnout šňůrkou. Po zavázání schováme konce provázku dovnitř rukávu. Konce rukávů jsou zdobeny jemnou výšivkou tvořenou vroubkou a dírkami. Podobná výšivka je kolem stojacího kraglička čili límce. Někdy bývá výšivka u krku nahrazena krajkou. Svrchní košile byly někdy vyšívány květinovými ornamenty na přední straně. Kabotky mohly být zepředu zdobeny zažehlenými vertikálními záhyby a zapínané na knefle, imitující původní porcelánové knoflíky. Kabotky by měly být naškrobené, aby rukávy krásně držely nafouknutý tvar. Konce rukávů se ještě zdobily úzkými červenými, růžovými nebo modrými mašličkami. Mašličku neboli stužku můžeme také umístit na košili pod límečkem.

Pak přijde na řadu oblékání si několika dlouhých spodniček ze silného bílého plátna. Sukně by měly být pořádně naškrobené, aby později sukně hezky odstávala a vynikl ženin pas. Někdy si na sebe ženy oblékaly spodničky dvě, někdy i více. Dalším krokem byla svrchní sukně. K sukni byl přišitý tzv. lajbik, dalo by se říci nevyztužená obdoba těšínského živůtku, a tvoří tak jeden nerozdělitelný celek. Živůtek je bez rukávů, má dvě širší ramínka, vzadu nemá žádný výstřih a zepředu má výstřih kulatý, z něhož vyčuhuje košile s mašličkou. Sukně je stejně dlouhá jako ostatní spodničky a sahá přibližně ke kotníkům.

Na sukni se vepředu obléká zástěra, nazývaná zde také jako fortuch. Někdy je stejně dlouhá jako sukně pod ní, někdy bývá kratší, je vyrobena z bílé látky a v tomto případě pro ni existuje i jiný výraz – přednica. Říká se, že lašský kroj připomíná peřiny, protože byl často šitý z tzv. cíhoviny. Charakteristický vzor tvoří podélné pruhy na střídačku kombinované s pruhy s rostlinnými motivy.

Vyskytují se i verze, kde živůtek vystupuje jako samostatná část kroje. Může být vyhotoven z lepší textilie, černého sametu nebo kašmíru, zapíná se vepředu na „babku“ nebo „hočky“. Myslíme tím ale jiné hočky než u těšínského kroje. Tedy klasické zapínání na „babku a dědka“.

V pase pak uvážeme sametovou stužku, tedy přeposku. Zde se často vedou dohady, jestli ji vázat zepředu nebo zezadu.

Černou vestu lze nahradit šátkem. Ten přeložíme napůl, aby nám vznikl trojúhelníkový tvar a zezadu přehodíme přes ramena. Konce šátku vepředu přeložíme křížem, a ty bude přidržovat přes ně zavázaná přeposka. V tomto případě však mašli zavazujeme vzadu.

Vlasy spleteme do jednoho copu a na konci uvážeme sametovou vplotku čili stuhu. Vdané ženy také zde nosí čepce. Ty byly vyráběny ze lnu, batistu, později pro výjimečné příležitosti také z tylu. Na rozdíl od těšínského čepce se ten lašský skládal pouze z čelenky a denka (zadní část ve tvaru podkovy) a nezakrýval se šátkem. Čepce by neměl zakrývat čelo, jako je tomu u sousedů – naopak, měly by spod něj prosvítat vlasy a předěl. Okraje čepka zdobí krajka našita tzv. rulkovanou metodou. K výraznějšímu rozdílu mezi karvinským a orlovským krojem dochází též u pokrývky hlavy. U orlovského kroje se jedná o světlé tylové čepce, kde denko je ozdobeno výšivkou a flitry a konce mašle, která se nachází rovněž zezadu, spadají dolů. U starších typu lašského kroje se nosily i jednodušší červené čepky.

V případě, že je chladno můžeme si obléct krátkou, přiléhavou jaklu s dlouhými rukávy, která se zapíná až ke krku na knefle. Pak je tu krátký do pasa špyncer s dlouhými baňatými rukávy, zužujícími se k zápěstí a položeným límečkem. Zapíná se ho na spinku nebo stahuje páskem. Můžeme si přes sebe hodit i hacku neboli šátek s kostkovaným vzorem. V období zimy se nosily krátké kožíšky, které se zapínalo na knoflíky.

Na nohy si oblékáme bílé punčochy a černé polobotky nebo brynelky.

Obr. č. 2: lašský kroj z okolí Orlové

Obr. č. 3: lašský kroj z okolí Karviné

2.1.3 Goralský kroj

Pohoří Beskyd je dalším výrazným symbolem Těšínského Slezska a srdeční záležitostí mnoha tamních obyvatel na české i polské straně. Tyto horské oblasti pokrývají jihovýchodní okraj Těšínska. Obtížněji přístupný terén, méně úrodná půda daly vzniknout zdejšímu tradičnímu salašnictví a pěstování odolnějších druhů rostlin a obilovin. Jistá forma izolace, ale současně svoboda, umožnila, aby tak přežil jeden ze zdejších nejarchaičtějších lidových krojů – kroj slezských Goralů.

Goralský kroj je příznačný pro svou prostotu a jednoduchost. Zachoval si sice podobnost s oděvem ostatních karpatských horalů, přesto se vypráví, jak v minulosti bylo možné podle sebemenších nuancí kroje rozpoznat, z které vesnice a ze kterého kopce ten či onen Goral pochází. Bohužel nebudeme zacházet do takových detailů, pouze ve zkratce se pokusíme představit tento krásný a minimalistický kroj, jak jej lze dnes označit.

Muži si nejprve oblékají košili. Bílá plátěná, nejlépe lněná, košile bez límečku je ušita z obdélníkových kusů. Rukávy jsou dlouhé a zůstávají široce otevřené. Délka košile sahá do poloviny stehem, protože v minulosti sloužila rovněž jako noční košile, a jak někteří říkají, i jako spodní prádlo. Na hrudi se nachází tzv. značek, vyšívaný křížkovým stehem. Podobné výšivky se objevují i podél okrajů rukávů. Pod krkem, nad místem, kde může ale nemusí být značek, se nachází rozporek, který se obvykle zaváže červenou stužkou. Košili zastrčíme do úzkých kalhot z bílého teplého sukna, zvaných nogavice, které utáhneme dlouhým, koženým opaskem. Bez diskuze největší ozdobou každého horal je však pořádný, široký kožený pastýřský pás s kovovými přezkami a raženým vzorem, nazývaným ovčí, který může nahradit obyčejný opasek. Na kalhotách se nachází rozporek. Na rozdíl od polských nebo slovenských horalů, kde jsou ozdobné ornamenty charakteristickým prvkem nohavic, nohavice slezských horalů z české strany jsou oprostěny od nejrůznějších ozdob.

Na nohy si navléknou teplé ponožky, zvané kopyca, jež jsou upletené z ovčí vlny. Sahají do poloviny lýtek a překrývají nogavice. Na řadu přichází tradiční horalská obuv – kgyrpce neboli krpce. Jsou to kožené ploché boty, které obvážeme koženými řemínky nad kotníky kolem nohy, aby nepadaly. Následně se lýtka ještě omotá silným, bílým provázkem, nazývaným nadkoňča. V pozdější době byla zaznamenána rovněž možnost nosit ke goralském kroji černé vysoké boty, zvané čižmy.

Na košili patří červený nebo černý brucek. Někdy se také hovoří o hnědé barvě. Čas od času lze si povšimnout, že starší muži nosí bruceky černé barvy a mladší ty červené. Na vestě se nachází jedna řada kovových knoflíků, jež někdy bývá dozdobena jednoduchou

geometrickou výšivkou, např. zelené barvy. Zepředu na bruceku se mohou také nacházet dvě kapsy.

Na hlavách muži nosili klobouky z černé plsti. Razantně se odmítá klobouky červené barvy, jež se zejména v Polsku a na folklorních festivalech staly oblíbeným turistickým suvenýrem. Pokrývky hlavy zdobí kroucená šňůra, obvykle bílá nebo červená. Goralé se mohou pochlubit širokou škálou klobouků, čepic a jiných pokrývek hlavy.

V období chladnějších dnů se nosila guňa, tedy kabát zhotovený z hnědého sukna, jednoduchého, širokého střihu, ušitý z jednoho kusu látky a olemovaný tzv. lemkami. A pokud už je mráz opravdu k nesnesení, oblékají si muži kožich. Jak jinak, než z (u)ovec.

Ženy a dívky nejprve oblékají spodní prádlo, tedy časnochu. Na rozdíl od těšínského kroje se zde častěji vyskytovala podoba časnochy pouze s jedním příčným ramínkem místo obvyklých dvou. Na spodní prádlo si oblékáme kabotek, který je opět jiný než ten těšínský. Jedná se o krátkou košili, sahající do pasu, ušitou z tenkého, bílého, podomácky tkaného materiálu. U krku je hustě našasený, stejně jako rukávy, které jsou zakončené manžetami. Kabotek není na zapínání, jeho volné konce překládáme jeden přes druhý. Obujek a líměčky čili límeček a manžety, jsou zdobeny opět křížkovým stehem vyšívaným červenou nití. Zajímavostí je, že vzor výšivky tvoří ve výsledku ona bílá, nepokrytá nití část. Původně na kabotcích převažovaly geometrické vzory, až později se objevily rostlinné a jiné motivy. Košile se pod krkem zavazuje červenou stužkou.

Dámské goralské kroje jsou pohodlnější i z důvodu chybějícího živůtku či jiného typu korzetu. Kabotek se tak stává posledním svrchním dílem oděvu. Spodní konce košile zůstávají volné. Jev, že se kabotek následně překryje fortuchem je typický spíše pro goraly na polské straně.

Dolní svrchní část kroje tvoří dvě zástěry. Na časnochu už neoblékáme žádné jiné spodničky, pouze hned odzadu si zavážeme v pase první zástěru z černé navrapené látky. Vepředu zavážeme tak, aby mezi bočními okraji zůstala několikacentimetrová mezera. Vzniklý rozparek samozřejmě hned zakryjeme další částí kroje. Nyní zepředu uvážeme kolem pasu modrý fěrtuch. Ten je vyroben z modrotisku, je to jeden z nejcharakterističtějších znaků kroje slezských Goralů. Jedná se specifickou techniku barvení bavlněné látky na tmavomodrou barvu. Převažují zde opět rostlinné motivy.

Na nohou nosily stejně jako muži teplé kopyca z bílé vlny, známé také jako kopytka, a hnědé kožené krpce. Kopyca i krpce ještě lze doplnit nogavičkami, tedy velmi dlouhými červenými vlněnými punčochami, které jsou hustě na sebe nabírané a opticky tak rozšiřují nohu.

Neprovdané dívky si zaplétají vlasy do copu s červenou stuhou na konci. Vdané ženy od svatebního dne nosí čepec s krajkovým zdobením zepředu. Na čepek uvazují bílé plátěné šátky, jež jsou v rozích decentně zdobeny bílou nebo červenou křížkovou výšivkou.

Svrchní oděv ženského kroje tvoří hacka, loktuše nebo ubrus. Stejně jako u těšínského kroje, hacka byl obdélníkový nebo trojúhelníkový pletený svršek, který se přehazovalo přes ramena. Avšak pro horalský kraj nejcharakterističtější byla loktuše nebo ubrus. Jednalo se o velké, bílé plachty vázané vepředu na dva uzly. V zimě si oblékaly krátký kabátek z ovčí vlny.

Ženský goralský oděv více podléhal vlivům ostatních skupin Těšínského Slezska. Často se i dnes můžeme na různých folklorních akcích setkat s ženami, které zaměnily tu či onu část goralského kroje. Nejčastěji využívají prvky těšínského kroje nebo prvky jím inspirované. V takovýchto případech se můžeme setkat například s výměnou předního horního fortuchu za brokátový fěrtuch, vdané ženy si vezmou na čepec brokátový šátek nebo krpce vymění za černé střevíce.

Obr. č. 4: goralský kraj

2.1.4 Jackovský kraj

Město Jablunkov se nachází na úpatí Beskyd v Jablunkovské brázdě. Je to nejvýchodnější město České republiky, ležící nedaleko hranic s Polskem. I když se městečko

nachází v kraji obývaném goraly a v okolních vesnicích má převahu gorolský kroj, v Jablunkově vznikl ještě jiný typ oděvu, charakteristický pro měšťanskou kulturu – jackovský kroj. Název pochází od Jacků, tedy jablunkovských goralů. Některé místní povídačky dokonce hlásají, že pocházejí ze starobylého kmene Sarmatů. Tento kroj je bohatě zdobený a jedná se pravděpodobně o reminiscenci maďarského oděvu.

Mužský kroj je už na první pohled úborem vzorovaným na uniformách maďarských husarů. Pod uniformou nosili jablunkovští měšťané bílé košile se širokými rukávy, manžetami a límečkem. Pod límcem se uvazoval šátek. Na nohou nosili upnuté kalhoty, zvané nohavice. Kalhoty měly dva rozparky. Pod rozparky bylo černé, kdysi prý i zlatavé, šněrování a podél vnějších švů se odshora dolů táhly lampasy stejných barev. Na nohou nosili černé čizmy. Někdy na ilustracích můžeme zahlédnout i kovové ostruhy připevněné k botám. Na košili patřil brucek – již několikrát zmíněná vesta. Brucek byl bez rukávů s otevřenými klopami a dvěma řadami ozdobných stříbrných knoflíků tzv. guzů. Svrchní část tvoří kabát, zvaný mentyčka. Mentyčka je podšitá kožešinou a všechny okraje jsou lemovány černým ovčím kožíškem. Pravděpodobně se vyvinula z kabátu dolman, kterou nosila vojenská lehká jízda. Mentyčka byla stejně jako vesta zdobena dvěma řadami knoflíků, respektive po každé straně byla jedna řada knoflíků. Nejčastěji se kabát nosil přehozený přes ramena a zůstával otevřený. Nahoře pod stojacím límečkem byly oba jeho konce spojeny stříbrným řetízkiem, zvaným orpantem, který byl připevněn k oděvu pomocí hočků, tedy pomocí sponek, jež už známe od ženského těšínského kroje. Celý oděv je vyroben z pevného sukna, obvykle tmavě modrého. Přípustná je i barva tmavě zelená či hnědočervená. Na hlavu si muži nasazovali válcovou čepici s černým kožíškem a s denkem identické barvy jako zbytek kroje.

Ženský kroj jablunkovských měšťan se nelišil od typických měšťanských oděvů té doby. Vyznačoval se bohatým zdobením a snad ještě větším množstvím bižuterie než kroj těšínský.

Na spodní prádlo se oblékalo kabotek z téhož bílého plátna či batistu, s nabíranými rukávy po lokty a bílou výšivkou. Existovala i varianta košile z lehčího materiálu, která měla kratší rukávy a vyjímala se bohatším krajkovým zdobením a výšivkami. Otvor se nacházel zepředu. Kabotek se zapínalo sponkou u krku.

Typickým znakem jackovského kroje je vyztužený, sametový nebo brokátový živůtek sahající k pasu. Někdy bývá označován jako brucek. Vepředu měl kulatý výstřih a byl lemován zlatými porty. Existují dva typy živůtků: jeden pro každodenní užívání. Zapínal se zepředu na stříbrné guzy. A druhý sváteční se stříbrnými hočky, skrze které se protahovaly stříbrné řetízky a utahovalo se tak živůtek.

Sukně, zvaná kamlotka, sahala až ke kotníkům. Vyrábělo se ji ze lněných, vlněných či hedvábných látek. K dostání byla v pastelových barvách, světle modré, zelené nebo růžové. Podobně jako u těšínského kroje byla spodní část sukně lemována širokou stuhou, galonkou. Přes sukni se uvazovalo fortuch. Opět zde máme dva typy: fěrtoch z tenké světlé bavlny pro všední den a lněné bílé zástěry s vyšíváním a krajkou u dolního lemu pro slavnostní příležitosti.

Kolem pasu se vázalo přeposku a na nohou se nosilo bílé punčochy a černé nízké boty. Dívky si splétaly vlasy do jednoho copu a vdané ženy nosily čepce z paličkované nebo háčkované krajky. Přední část na čele zůstávala odkryta a zbytek se skrylo pod šátkem. Šátek byl v rozích ozdoben jemnou krajkou a výšivkou, stejně jak u gorolského kroje.

V chladnějším období si ženy přehazovaly přes oděv šátky nebo bílé plachty, tzv. loktuše.

Kroje jablunkovských Jacků jsou dosti přepychové. Stříbrné orpanty a hočky, se vyskytují nejen v dámském, ale i pánském šatníku. Ženy svůj oděv následně ještě doplňovaly další bižuterií, stříbrnými řetízky, opasky, sponkami ale i korály.

3 Překlad

Překlad má mnoho definicí. Můžeme ho chápat jako *proces* čili překládání a jako *výsledek* onoho procesu. Překladem a tlumočením se zabývá věda známá jako translologie. Z těchto dvou pojmů nás bude zajímat **překlad** neboli *písemný* převod textu z jednoho jazyka do jazyka druhého. Jeho zadáním je co nejdříveji zprostředkovat informace uvedené v originálním textu, tak aby cílový text vystihoval obsah i *výrazové prostředky* textu původního. Jinými slovy jedná se o překódování informace z jednoho jazykového systému do druhého, přeformulování obsahu textu **výchozího jazyka** v **jazyce cílovém**. Je však téměř nemožné dosáhnout poměru rovnosti mezi texty. Vždy zde budou i nepatrné odchylky. „Suma informací obsažených v translátu není identická se sumou informací obsažených ve výchozím textu, avšak s ohledem na zakázku usiluje překladatel zpravidla o co nejmenší odlišnost mezi nimi.“⁴⁰

3.1 Proces

Postup překladatelovy práce se obvykle člení na následující fáze: dekodování, kódování a reprodukce. S pomocí monografie *Umění překlada* od Jiřího Levého se na požadavky kladené na překladatele podíváme trochu podrobněji.

⁴⁰ FIŠER, Zbyněk. *Překlad jako kreativní proces*. Brno: Host, 2009. s. 20.

První fází je *pochopení předlohy* neboli dekodování, kdy překladatel se primárně stává čtenářem a musí pochopit autorovo sdělení, jeho dílo. K pochybení může dojít, pokud překladateli unikne skrytý význam, mnohoznačnost slov, mylné asociace, které jsou výsledkem neznalosti reálií. Následně by měl být schopen zachytit náladové rozpoložení skryté za autorovými slovy, jednotlivými jazykovými prostředky a motiv jejich uplatnění. V tomto stádiu hrozí překladateli nebezpečí v podobě neschopnosti představit si autorovu skutečnost či myšlenku. V našem případě, jsme této nepříjemnosti zbaveni.

Na řadu přichází fáze *interpretace* čili kódování, proto je nutné pochopení objektivních idejí textu. Překladatel dílo vztahuje v jisté míře ke své osobě, nevyhnutelně se musí dopustit interpretace, avšak měl by co nejvíce dodržovat meze objektivity. Levý varuje překladatelé, aby jakožto čtenáři neupadli „do laciné osobní sentimentality“⁴¹. Tokarz upozorňuje na skutečnost, že překladatel má obvykle emoční pouto k překladu, ale měl by tyto své pocity, ať už kladné nebo nikoliv, potlačit a vcítit se do originálu.⁴² Ačkoliv oba tato tvrzení aplikují ve spojitosti s tvůrčím překladem, na paměti by ho měl mít překladatel jakéhokoliv textu.

V této fázi musí překladatel již mít na paměti i konzumenta, pro kterého tvoří. Levý v této záležitosti má na mysli, jakých posunů se může překladatel v literárním díle dopustit, aby nezměnil smysl, nebo nezdůraznil motiv, který autor zamýšlel až jako druhořadý. My se spíše zaměříme na praktickou stránku překladu, proč a pro koho text převádíme. Fišer zdůrazňuje: „Překladatel musí co nejpřesněji vědět, k jakému účelu bude jeho překlad používán.“⁴³ Toto je důležitý faktor, který má vliv na překladatelovo pojetí. Ovšem jak Levý připomíná: „Překladatel nesmí svou koncepci, ať již ideovou nebo uměleckou, prosazovat zásady do textu, zkracováním nebo doplňováním originálu; to pak není překlad, ale úprava (...).“⁴⁴

Na pomezí těchto stupňů se více než když jindy i přes veškerou překladatelovu snahu projeví jeho *já*. Každého překladatele do jisté míry determinuje jeho původ a zázemí. „Každý jsme odněkud, jak praví klasik, každý z nás si mimo obecné znalosti řeči, mimo více méně zvládnutou její normu, osvojil vlastní idiolekt, jazyk jednoho mluvčího, tedy ‚množinu všech paradigmatických a syntaktických znaků i obsahu jím přiřazených, kterou daný jedinec ovládá‘. Překladatel vnímá předlohu v rozsahu svého pasivního idiolektu (v míře, v jaké je schopen

⁴¹ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha: EKON, 1998 s. 61.

⁴² TOKARZ, Bożena. *Tłumacz, emocja i przekład*. Poznańskie Studia Slawistyczne, 2015, S. 382

⁴³ FIŠER, Zbyněk. *Překlad jako kreativní proces*. Brno: Host, 2009. s. 19.

⁴⁴ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha: EKON, 1998 s. 67.

jednotlivé složky pochopit) a tlumočí ji svým aktivním idiolektem.“⁴⁵ V tvůrčím procesu tak idiolekt může sehrát významnou roli, často se totiž jedná o vědomý záměr autora.

Třetí a poslední fází je *přestylizování* neboli reprodukce. V tomto bodě si musí překladatel poradit s jazykovými systémy předlohy a překladu. Dva jazyky a jejich prostředky nebudou zcela ekvivalentní a nebudou překrývat na všech rovinách. Překladatel musí hledat vhodné ekvivalenty nebo kompenzační prostředky. Právě zde se nejvíce projeví překladatelovy schopnosti. „Objevování a volba začínají tam, kde překladatel má k dispozici více stylistických možností a musí mezi nimi volit podle potřeb kontextu: tam také končí řemeslo a začíná umění.“⁴⁶

Ve výsledku se od překladatele vyžaduje splnění schopností a dovedností jako jsou: jazykové kompetence ve výchozím i cílovém jazyku, analyticko-interpretální kompetence a textotvorné kompetence. A nejen to, dobrý překladatel by se měl neustále zdokonalovat ve svých jazycích, projevovat zájem o kulturu a dobové reálie a zajímat se o danou problematiku, toho, co překládá a aktivně hledat řešení zrádných překladatelských otázek.

„Etienne Dolet vyjmenovává pět hlavních zásad pro překladatele: 1. Dokonale pochopit originál. // 2. Dokonale znát jazyk originálu i překladu. // 3. Vyhýbat se doslovnému překladu. // 4. Používat každodenního jazyka, vyhýbat se řídkým výrazům a neologismům. // 5. Volit a uspořádávat slova tak, aby vznikly harmonické kadence a lahodný styl.“⁴⁷ První tři body jsou již pro všechny samozřejmostí, avšak s některými zásadami by bylo možné polemizovat. Je právě na autorovi, pro jaké jazykové prostředky se rozhodne. Z jedné strany se zde otevírá možnost kultivace jazyka, ze strany druhé mohou takovéto snahy tíhnout až k purismu. Tvůrce je v mnoha členem konkrétní společnosti a kultury, která jej definuje a ovlivňuje.

Překladatel není pouze zprostředkovatel mezi dvěma jazyky, ale je zejména kulturním mediátorem, jehož úkolem je nejen překonávat jazykové, ale především bariéry kulturní.⁴⁸

3.2 Překladatelský záměr

Překladatelův záměr by neměl být hnán žádnými osobními ani vnějšími motivy. Záměr by měl být nesobecký a neočekávat nic zpátky. Se společenského hlediska, by se mělo překládání vést s myšlenkou na kultivaci jazyka a nabídnutí příjemcům nových východisek.

⁴⁵ KRIJTOVÁ, Olga a Veronika ter HARMSEL HAVLÍKOVÁ. *Pozvání k překladatelské praxi*. Praha: Apostrof, 2013, s. 74.

⁴⁶ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha: EKON, 1998 s. 80.

⁴⁷ VILIKOVSKÝ, Jan. *Překlad jako tvorba*. Praha: Ivo Železný, 2002, s. 71.

⁴⁸ GROMOVÁ, Edita a spol. *Antologie teorie odborného překladu. Výběr z prací českých a slovenských autorů*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2010, s. 24.

„Překladatel jako zprostředkovatel informací mezi příslušníky různých kultur vytváří produkt, který by měl být pro všechny zúčastněné užitečný, prospěšný, pro vysílající kulturu přiměřeně akceptovatelný a pro přijímající kulturu komunikačně funkční.“⁴⁹

V našem případě se jedná o příbuzné jazyky a příbuznou kulturu, v jejichž centru stojí nářečí, které je silně ovlivněno oběma jazyky. Obecně překlad dialektových pasáží patří k nekritičtějším. Často se překladatelé unáhlí na úkor srozumitelnosti a plynulosti textu. „Zkušení teoretici nás nabádají, že i pro označení venkovské řeči je záhodno užít jazykových rysů regionálně bezpříznakových, tedy ne přímo konkrétního nářečí, jež je příliš spjato s určitým zvláštním krajem. Lokalizace nářečím působí stejně rušivě jako podsouvání českých místních narážek.“⁵⁰ Vskutku, pokud by se jednalo o literární překlad, kde se vyskytují ku příkladu prvky hanáčtiny, které uvedla Krijtová, taková situace opravdu často působí rušivě a je pro čtenáře složitější. My jsme však byli zproštěni těchto obtíží, které sebou nese literární překlad. A protože se jedná o slovní zásobu se společensko-kulturní tematikou jsou více než vítané tyto regionální projevy. Naopak se budeme snažit převádět naše termíny lexikálně i foneticky co nejvěrněji do konkrétního nářečí.

Naše práce se nezabývá souvislým textem, nýbrž terminologií spjatou s folklorem Těšínska. Všeobecně pojmem **termín** máme na mysli odborný výraz, jednoznačný a bez citového zabarvení. „Termín je nezávislý na svém kontextu i na etymologickém významu. Má být tvořen co nejúsporněji (...)“⁵¹ V mnoha oborech mají už stabilizovanou podobu a jsou zachyceny v konkrétních slovnících. V dnešní zrychlené době a procesu globalizace dochází již klasicky k internacionalizaci, tedy pronikání cizích prvků do jazyka, a zároveň k nárůstu cizích slov v slovní zásobě.

Zde se budeme nacházet poněkud v rozporu, když předmětem našeho zkoumání a překladu je slovní zásoba zaměřena na dialekt, tedy směrem spíše dovnitř nežli ven. Jakožto překladatelé budeme oproštěni v procesu překladu od kontextu souvislého textu a kolokace. V následující části se budeme zabývat překladem slovní zásoby z oblasti blízké lidovým souborům v Těšínském Slezsku, dialektismům, a přesněji **etnografismům**.

Jak již zaznělo v dějepisné části této práce, během 2. poloviny 20. století dochází v tomto regionu díky urbanizaci, industrializaci a výsledkům válek ke společenským změnám, s nimiž se váže i odklon od nářeční mluvy. Rudolf Šrámek ve své monografii poznamenává,

⁴⁹ FIŠER, Zbyněk. *Překlad jako kreativní proces*. Brno: Host, 2009. s. 30.

⁵⁰ KRIJTOVÁ, Olga a Veronika ter HARMSEL HAVLÍKOVÁ. *Pozvání k překladatelské praxi*. Praha: Apostrof, 2013, s. 79.

⁵¹ KUFNEROVÁ, Zlata, POLÁČKOVÁ, Milena, POVEJŠIL, Jaromír, SKOUMALOVÁ, Zdenka a STRAKOVÁ, Vlasta. *Překládání a čeština*. Jinočany: H&H, 1994, s. 9.

že: „zemědělské obce, které byly nositelkami tradičního nářečí, se rychle urbanizují. Důsledek pro vývoj nářečí: buď se s přeměnou tradičního způsobu venkovského života vyvíjí i nářečí (...), nebo zůstává nářečí v podstatě nedotčeno, udržuje tradiční znaky a archaizuje.“⁵²

Zmínili jsme dříve, že jazyk je živý organismus, taktéž Šrámek dodává, že pokud mluvčí zachovává znaky tradičního regionálního dialektu, přispívá tak z pohledu vývoje jazyka k jeho retardaci.⁵³

Naším záměrem však není přímo zpomalení, nebo jakýkoliv zásah do evoluce jazyka, nýbrž **jazyková revitalizace**. Neb: „proces obnovení jazykové vitality formou podpory užívání jazyka a rozsahu jeho funkcí v určitém společenství,“⁵⁴ který zmiňuje Leoš Šatava v souvislosti v koexistenci dvou a více jazyku (či jeho variant) na jednom prostranství a života etnických, jazykových menšin.

Slovenská lingvistka Edita Gromová, zabývající se teorií překladu, poukazuje na přílišnou otevřenost slovenské společnosti na vliv jiných, zejména anglosaských států. Eviduje globalizační a internacionalizační tendence, závislost a přebírání cizích vzorců, které se v překladu projevují využíváním exotizačních prvků. Méně se používají substituční postupy, a místo toho domácí prvky nahrazují spíše cizími.⁵⁵ Tyto tendence jsou citelné v České republice. Autorka se proto rozhodla jít proti proudu. Připomenout a vyzdvihnout bohatství nejen českého jazyka. Revitalizační snahy se totiž, a především, nejlépe realizují na umírajících jazycích a dialektech.

4 Vybrané lexikum

- **Broszka/brožka**

Slovníkové definice:

broszka – 1. ozdoba stroju kobiecego z umocowaną od spodu zapinką

SJP

broszka – 1. ozdoba stroju kobiecego, ze szlachetnych metali i drogich kamieni lub ich imitacji, z przytwierdzoną pod spodem agrafką, którą można przypinać do sukni, spinać kołnierzyki itp.

SJPDor

⁵² ŠRÁMEK, Rudolf. *Labyrinthem vlastních jmen a nářečí*. Brno: Host, 2016, s. 57.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin*. Praha: SLON, 2009, s. 115.

⁵⁵ GROMOVÁ, Edita a spol. *Antologie teorie odborného překladu. Výběr z prací českých a slovenských autorů*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2010, s. 35.

broszka – 1. niewielka ozdoba przypinana do ubrania za pomocą przytwierdzonej od spodu zapinki

2. *pot.* zewnętrzny kobiecego narząd płciowy

3. *pot.* osoba, której rola w jakimś środowisku sprowadza się do bycia ozdobą

WSJP

broszka – 1. <fr. *broche*, z łac. *brocca* = rzecz ostra, spiczasta> ozdoba stroju kobiecego, wykonana najczęściej ze szlachetnych metali, drogich kamieni lub ich imitacji, z umocowaną od spodu zapinką, przypinana do sukienek, bluzek, kołnierzy itp.

SWO

broszka – 1. brož(ka)

PČS

brož – 1. <f> ozdobná spona opatřená špendlíkovým uzávěrem, upevňovaná zprav. pod krkem

ASCS

brož – 1. ozdobný špendlík na šaty

SSČ

V tomto regionu brožka bývala součástí především těšínského, popřípadě goralského kroje. Jednalo se o stříbrnou nebo pozlacenou kovovou ozdobu, jež kromě estetické funkce měla udržet oba konce vrchních košil zapnuté. Nejcharakterističtější pro Těšínsko bývají tzv. filigránové brože.

U tohoto slova dochází pouze k hláskové alternaci, kdy polské *sz* [š] je zaměněno na *ž*. V obou případech je původ slova odvozen od francouzského *broche* a oba jazyky jej řadí do ženského gramatického rodu.

Taktéž pojmy označují tutéž, nebo velmi podobnou skutečnost, pokud hovoříme o brožce jako o ozdobě připínané k oděvu.

V češtině lze zaznamenat častější výskyt užívání slova *brož* oproti *brožce*. Tento jev byl zachycen i v Českém národním korpusu, kde frekvence podle absolutního počtu výskytů je v publicistice 44:135 a v oborové literatuře 13:63 k dnešnímu dni. V textech zabývajících se se těšínským folklorem, bych se s ohledem na autentičnost, klonila spíše k variantě s koncovkou *-ka*.

- **brynelki**

brynelki – 1. damskie buciki z płóciennymi cholewkami

SGŚC

brynelki – 1. odświętne obuwie kobiece

ZSG

brynelka – 1. lehká bota s brynelovým svrškem

SSJČ

Jedná se šněrovací dámskou obuv, se kterou se nejčastěji lze setkat u lašského kroje. Nejvíce informací k tomuto lexému nalezneme zejména ve slovnících nářečí. Jedná se už o zastaralou slovní zásobu, když v dnešní době vyšší šněrovací boty na podpatku takto nenazveme. Tento nářeční výraz v polském zápisu i v češtině vystupuje v téměř identické podobě, je si tedy roven na lexikální i sémantické úrovni, což nám při překladu velice usnadní práci. Musíme se mít pouze na pozoru u koncovky *-i/-y* v množném čísle, jako v mnoha následujících příkladech.

- **ciasnocha**

ciasnocha – *etn.* i *gw.* 1. obcisła koszula stanowiąca część polskich ludowych strojów kobiecych

2. obcisła spódnica

SJPDor

ciasnocha – 1. *gór.* damska koszula góralska

SGŚC

Jedná se o základní vrstvu ženského kroje, ať už těšínského, goralského nebo lašského. Je to kratší, užší bílá košilka, na jedno šikmé nebo dvě normální ramínka, kterou si dívky a ženy oblékají na nahé tělo. Vyskytuje se ve zmodifikované verzi i jako spodnička pouze do pasu.

Pojem je často zaměňován právě za generalizovanou spodničku, halku nebo cudničku (viz níže). Přičemž slovem „ciasnocha“ skutečně častěji operují obyvatelé podhorských terénů

a členové goralských souborů. Nabádá k tomu i samotný *Słownik gwarowy Śląska Cieszyńskiego*.

V případě, pokud se nechceme uchýlit k užití sesterských názvů, se musíme uchýlit k transkripci. A tak při zachování co největší podobnosti nám vznikne *časnocha*.

Nahlédneme-li do dvojjazyčných publikací, které na téma lidového kroje na Těšínsku v posledních letech vyšly, ponechávají autoři tento termín v české části v jeho exotické zpolštěné podobě. Často jim však napomáhá text samotný, popisující danou část kroje. Přitočíme pasáž z knihy *Strój cieszyński – Těšínský kroj*, která vyšla v roce 2014 při pomoci polské fundace bratří Golců, umělců, kteří sami se ve své tvorbě často inspirovali lidovou tvořivostí.

PJ: „*Bezpośrednio przylegającą do kobiecego ciała częścią garderoby była ciasnocha, tj. płócienna (np. drelichowa) koszula (halka) sięgająca do kolan*“⁵⁶

ČJ: „Částí oděvu, která bezprostředně zakrývala ženské tělo, byla tzv. *ciasnocha*, tedy plátěná (např. drilichová) košile (halenka) sahající až po kolena“⁵⁷

- **cudniczka**

Cudnička je nejkratší a obvykle nejužší bílá plátěná spodnička do pasu. Ze všech spodniček se jí obléká nejdříve. Pro goralský typ kroje je tradičnější právě výše zmíněná *časnocha*, *cudničku* můžeme hledat spíše u zbylých zdejších ženských krojů.

Bohužel v tomto případě nám nepomohou ani české, ani polské slovníky. Ačkoliv výraz *cudnička* můžeme najít v mnoha českých a slovenských textech pojednávajících o lidových krojích nejen na Těšínsku, jakéhokoliv slovníkového záznamu se ještě nedočkal. Překvapivě v polských textech se tento pojem nevyskytuje, a operuje se zde pouze se spodničkami, košílkami a halkami.

V každém případě, hovoříme-li o lidových krojích na Zaolzí, můžeme pro označení nejspodnější spodničky použít slovo *cudnička* – *cudniczka*.

- **czepek/czepiec**

czepiec – 1. koronkowy biały czepek noszony przez mężatki pod chustką na głowie

SGŚC

czepiec – 1. koronkowy biały czepek noszony przez mężatki na głowie (*stpol.*)

⁵⁶ KIEREŚ, Małgorzata a Grzegorz STUDNICKI. *Strój cieszyński. Těšínský kroj*. Bielsko-Biala: Fundacja Braci Golec, 2014, s. 111.

⁵⁷ Tamtéž.

ZSG

czep, czepek, czypek – 1. czop, zatyczka, korek do zatykania otworu w naczyniu, beczce; obońce
2. zwinięty na głowie warkocz

ZSG

čepec - 1. měkká přiléhavá pokrývka hlavy (žen, dětí): vyšívaný čepec kroje
2. druhá část žaludku přežvýkavců

Jedná se o ekvivalentní pojmy, avšak na více variant v polském nářečí, připadá na ně v češtině pouze výraz *čepec*.

- **dynko/denko**

dynko, denko – 1. *denko* (*stpol.*) dno naczynia, drewniana pokrywka albo okrągła deska do krajania artykułów

ZSG

dynko – 1. víko, poklička

OS

V tomto případě nám slovníky bohužel nepomohou a bez kontextu nedocílíme správného výsledku. V našem případě se s pojmem *dynko* nebo *denko* můžeme setkat např. při opisu pokrývek hlavy. Jedná se o metonymii, kdy zřejmě na základě jisté vnější podoby, byly tímto slovem popsány části dámského čepku nebo mužské jackovské čepice. V obou případech se jedná o plochou, kulatou, zadní/vrchní část oné pokrývky. Varianta *dynko* díky tvrdému -y uprostřed více evokuje lašské nářečí.

- **federpusz**

federpusz – 1. gw. *górn.* pióropusz *górnicy*

SA

federpuš – 1. péra na hornické čepici k uniformě

OS

fedrpuš, fedrpuš – 1. z něm., ob. chochol

SSJČ

Jedná se o chochol z peří, jenž je součástí pokrývky hlavy, která je zase součástí slavnostní hornické uniformy. Slovo pochází od německého *der Federsburch*, proto se v některých českých slovnících může objevit i forma *federbuš*. Avšak na Těšínsku se spíše ujala varianta *federpuš*, když v polštině ekvivalentem pro *federpusz* je *pióropusz*, a je tak zachována i celková podoba členu tohoto kompozita. *Federpusz* tak pouze podrobíme transkripci a vyjde nám *federpuš*, kde oproti klasické české podobě je slabikotvorné *r* obohaceno průvodním vokálem.

- **fortuch/fartuch/fiertuch**

fartuch – 1. okrycie ochronne

2. pas blachy umieszczany na wysuniętych fragmentach ściany
3. osłona niektórych urządzeń technicznych i maszyn
4. daw. nakrycie na nogi dla siedzących w saniach, powozie itp.

SJP

fartuch – 1. okrycie z materialu, skóry, gumy itp. noszone podczas pracy dla ochrony ubrania przed zabrudzeniem, splamieniem, zniszczeniem

2. skórzane, futrzane lub sukienne nakrycie na nogi w powozie, saniach itp.
3. bud. blaszane nakrycie wysuniętych na zewnątrz fragmentów ściany, jak gzymsy, uskoki itp.
4. techn. w różnych gałęziach przemysłu: pokrowiec, osłona znajdująca się nieraz przy maszynach, urządzeniach technicznych

SJPDor

fartuch – 1. część ubrania zakładana na inne jego części, okrywająca przód i wiązana z tyłu lub mająca krój płaszcza, chroniąca m.in. przed zabrudzeniem

2. osłona niektórych części maszyn i urządzeń, zrobiona najczęściej z gumy
3. *archit. bud.* element wykończenia budynku stanowiący osłonę jakiejś jego części, zwykle zrobiony z blachy

WSJP

fortuch – 1. *gór.* pierwotna nazwa ozdoby architektonicznej – półokrągłego daszku z gontów w szczycie dachu chaty: Kozubki downo tymu nazywali fortuchami. *por.* kozubek, koruna, koszyczek.

SGŚC

fartuch - <niem. *Vortuch*> 1. okrycie ochronne wkładane na wierzchnie ubranie w celu zabezpieczenia go przed zabrudzeniem, zniszczeniem itp.

2. nakrycie na nogi w saniach, powozie itp.

3. *techn.* pokrowiec, osłona przy niektórych maszynach, urządzeniach technicznych

SWO

fartuch – od XVI. w., stp. w XV w. *fertuch* ‘jakaś część odzieży’, dial. *fartuch* też ‘wełniana zapaska (jako część stroju kobiecego)’, ‘wełniana samodzielłowa peleryna noszona przez kobiety na ramionach’, ‘spódnica niewelniana’, kasz. *fartuch* ‘fartuch’; zdr. *fartuszek*. *Por. cz.* przest. i dial. *fěrtuch* / *fěrtuch* ‘fartuch’. Zapożyczenie ze śrwniem. *vortouch* (dziś niem. *Fürtuch*) ‘fartuch’ (dosłownie ‘chusta przed czymś’), przy czym niejasne *-a-* w polskiej postaci zapewne pod wpływem jakiejś niemieckiej formy gwarowej z *var-* < *vor-*.

SEJP

fartuch – 1. zástěra

2. odkrápka

fěrtuch, *fěrtuch* – *zast. a nář.* zástěra (...); *zdrob.* fěrtušek, fěrtušek

SSJČ

fěrtuch – 1. *nář.* zástěra; též *fěrtuch*; něm. *nář.* *Vortuch* (častěji dnes *Fürtuch*)

SNČ

fěrtuch, *fěrtušek* – 1. *mor.* zástěra; viz *fěrtuch*

SNČ

fortuch – 1. *msl.* zástěra; něm. *Vortuch* (*vor* před, *Tuch* látka), v jihoněm. nářečích *Fürtuch*, viz *fěrtuch*, *fěrtuch*

SNČ

Vrchní vrstvu základu dámského kroje tvoří tzv. *fortuch*. Jedná se prakticky o zástěru. Byla převážně šita z atlasu, brokátu, či jiných tradičnějších tkanin. Zdobily ji různé geometrické a rostlinné vzory, a celková barva fěrtochu často vyznačovala stav dané dívky či ženy.

Tato část kroje má mnoho variant pojmenování – *fortuch*, *fartuch*, *fěrtuch*. Ekvivalentním označením je i *zapaska*, o kterém se rozepíšeme níže.

V polštině i češtině je tento předmět slovníkově dlouhodobě zakotven. Zatímco polština operuje v dominantně s výrazem *fartuch*, český jazyk je zastáncem variant *fěrtoch* a *fěrtuch*. Oba jazyky přejaly slovo z němčiny. Ve smyslu části oděvu je tento výraz spíše shledáván jako zastaralý a ustoupil právě do nářeční roviny.

S ohledem na historii a míšení jazyků ve pohraničí, o kterém jsme se více rozepsali v úvodních kapitolách, bylo by zřejmě nejvíce žádoucí využití formy *fortuch*, kde je i nejvíce znatelný německý vliv na zdejší nářečí, což z něj tvoří onu jedinečnou variantu. *Fartuch* už se více kloní k ryze polské spisovné verzi, zatímco *fěrtoch* s *fěrtuškem* už více inklinují k moravskému folkloru.

- **galaty/galoty**

galoty - 1. pot. lužne majtki z długimi nogawkami

2. reg. spodnie

SJP

galoty – 1. daw. dziś gw. spodnie; w gwarach także: nogawice: Białe wełniane nogawice, zwane wałaszczokami (lub galotami) (...) <czes. kalhoty>

SJPDor

galoty – 1. pot. žart. majtki lub kalesony

2. pot. žart. spodnie

WSJP

galaty – 1. męskie spodnie

SGŚC

Jednalo se užší pánské kalhoty. Byly převážně vyhotoveny z teplého tmavomodrého sukna a nohavice byly vkládány do vysokých černých bot. Často taky barevně ladily s vestou.

V polských slovnících nalezneme toto heslo s alternací vnitřní samohlásky. V češtině tato varianta schází. Ve etymologickém slovníku Fałowského se však dočteme, že polské slovo *galoty* je odvozeno ze staročeských form *kalioty*, *galioty*, *kalikoty* či moravského dialektu *galoty*, *galóty*, *gal'ety*, které mají zase svůj zdroj v italštině a latině.⁵⁸ Proto překladatelským ekvivalentem by měly být kalhoty. Avšak v regionálním kontextu by bylo záhodno zůstat u formy *galaty*, popřípadě *galoty*.

I přestože si tento výraz zachoval staročeské *g-* na začátku, což je charakteristické pro těšínské nářečí. Zajímavější je záměna vnitřní samohlásky *-a-* na *-o-*, což většinou ve zdejší jazykové variantě bývá naopak. A přesto v publikacích zmiňujících těšínský a lašský kraj, objevuje se více varianta *galaty* nežli *galoty*.

- **galónka**

galónka – 1. jedwabna wstęga szerokości ok. 15 cm koloru niebieskiego, zielonego lub fioletowego, stanowiąca obszycie dołu sukni śląskiej

SGŚC

galónka – 1. jedwabna wstęga koloru granatowego – oblamowanie dołu sukni cieszyńskiej

ZSG

Jedná se o širší hedvábnou stuhu, která tvoří lem těšínské a jackovské sukně. Ve slovnících spisovného jazyka se tento termín nevyskytuje. Polskou podobu slova *galónka* tedy opět podrobíme lexikální transformaci a v zjednodušené podobě, co nejvíce foneticky podobné původní variantě, získáme *galonku*.

- **gorol, górol**

góral – 1. człowiek pochodzący z gór

2. rower górski

3. środ. kolarz jeżdzący najlepiej po górskich trasach

4. w okresie okupacji hitlerowskiej i krótko po II wojnie światowej: banknot pięćsetzłotowy

SJP

⁵⁸ FAŁOWSKI, Adam. Słownik etymologiczny polszczyzny potocznej PWN. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 2022, s. 330.

góral – 1. mieszkaniec gór, człowiek pochodzący z gór
2. *pot.* w czasie okupacji hitlerowskiej: banknot pięćsetzłotowy z podobizną górala
SJPDor

gorol – góral
SGŚC

gorol – góral, mieszkaniec gór
ZSG

góral – 1. horal, horák
2. *hov.* pětistovka, 500 zlotých
Polsko-český slovník. I. A-Ó. Academia: Praha, 1994, s. 303

goral – 1. zool. turovitý sudokopytník (rodu *Nemorhaedus*) s hustou srstí, příbuzný kamzíku, žijící ve vysokých horách již. a jv. Asie
2. (etn. ps. i Goral) obyvatel, horal ze sev. (slezských a polských) Beskyd a z pol. strany Tater
Internetová jazyková příručka

horal – 1. kdo v horách bydlí n. odtud pochází
2. obyvatel hor (zvl. vysokých), člověk odtamtud pocházející

Přes Těšínské Slezsko se táhne i východní pásmo Beskyd, které se nachází po dnešní polské i české straně hranice. Ačkoliv půda zde není tak bohatá, jako v níže položených oblastech, od věků zdejší terény byly zabydlovány obyvateli, kteří se mj. věnovali salašnictví a úpravě odolnějších rostlin.

Toto heslo patří k zde nejproblematictějším. V českém znění máme slovo *horal*, což označuje především obyvatele jakýchkoliv hor. Polským ekvivalentem je pro to výraz *góral*. V kontextu Těšínska a Beskyd se užívá pojmu, jež se více kloní k polské verzi s paslovanským *g-* na začátku. Tím však jakákoliv pospolitost končí, protože zde máme kvantum variant pro označení těchto osob. Uvedme si zde příklady: *gorol*, *goral*, *slezští goralé*, *goralové*, *gorali* vyskytuje se zde i onen *horal* a různé alternace malých a velkých písmen.

Z uvedených slovníkových definic, nakonec byla nejužitečnější ta z *Internetové jazykové příručky*. Ačkoliv se s pojmem *goralé* již nějakou dobu v lingvistice a etnolingvistice operuje, stále se nedočkal definitivní podoby. Při překladu jsme se můžeme setkat se dvěma obdobnými polskými pojmy *górale* a *Górale śląscy*. Při převodu těchto výrazů se můžeme pokoušet držet toho, zdali se jedná o obecné pojetí označující lidi žijící v horách nebo zdali se jedná o pojmenování ucelené skupiny lidí, etnické skupiny. Co se problému psaní velkých a malých písmen týče, může se autor řídit obdobnými pravidly nebo se nechat vést jistou blízkostí dané tematiky. Každopádně zachováním počátečního *g-* a užitím malých písmen by se autor neměl dopustit neodpustitelné chyby.

- **gunia**

gunia, cucha, czucha – 1. kurtka góralaska z wełnianego samodziału

SJP

gunia – 1. ciepłe okrycie wierzchnie w rodzaju płaszcza, uszyte z grubego sukna, dziś jeszcze noszone przez mężczyzn w niektórych dzielnicach Polski, np. na Podhalu

SJPDor

gunia – 1. obszerne haftowanie męskie okrycie wierzchnie z szerokimi rękawami, noszone m.in. przez górali śląskich, żywieckich i babiogórskich

WSJP

gunia – 1. część męskiego stroju góralskiego – rodzaj szerokiego płaszcza z rękawami z brązowego sukna bez zapięcia

SGŚC

gunia – 1. zast. huně, húně; *druh pláště*

PČSa-ó

Guňa je jednoduchý široký plášť bez zapínání. Je ušitý z jednoho kusu hnědého sukna. Jedná se o tradiční součást především mužského góralského kroje.

I přestože v polsko-českém slovníku nalezneme pro polské heslo *gunia* český ekvivalent v podobě zastaralého výrazu *huně* nebo *húně*, dále české slovníky mlčí. Ku příkladu česko-polské dvojjazyčné publikace přicházejí s další variantou *huňa*.

„Gorali ve Visle nosí cvilichové košile se širokými rukávy, obyčejný brucek (vestu), galaty z valašského bílého sukna, přiléhavě šité, nohy obuté do kopyc a krpců s navuoky v délce na tři sáhy. Černá guňa, kuobuk (klobouk) široký (...).“⁵⁹

Jedná se už o ekvivalent bližší zdejšími poměry. S přihlédnutím ke zvukové stránce těšínské slezštiny, bychom mohli použít i ovo již použité slovo *guňa*, opět s tradičním *g-* na začátku.

guz

guz – 1. obrzmienie wywołane uderzeniem

2. kuliste zgrubienie na powierzchni kości
3. twór patologiczny uciskający sąsiednie tkanki
4. ozdobny guzik ze złota lub srebra
5. ornament w kształcie wystającej gałki
6. wada odlewu w postaci miejscowej wypukłości

SJP

guz – 1. duży, ozdobny guzik

2. uwypuklenie, najczęściej kuliste, narośl, obrzmienie występujące na powierzchni kości, jakiejś części ciała lub narządu u ludzi lub innych organizmów żywych

SJPDor

guz – 1. (*na čele, na kmeni stromu*) hrbol

2. (*po úderu*) boule
3. (*ozdobný, zlatý*) knoflík

PČSa-ó

Guzy jsou stříbrné kulaté, vypuklé knoflíky. Byly součástí pánské jackovské vesty. Byly na tzv. bruceku šity vy dvou řadách.

V polštině odvozenina slova *guzik*, což jasně to češtiny přeložíme jako knoflík. V souvislosti s krojem jablunkovských měšťan, tedy Jacků, se však užívá pojmu guzy. Jsou charakteristické pro svou větší zaoblenost než klasické knoflíky, k čemuž vybízí i původ polského výrazu *guz* v praslovanském *guzь / gozь*, což znamená něco vypouklého (WSJP).

⁵⁹ DEMBINIOK, Marian. *O GÓRALACH, WAŁACHACH, LACHACH I JACKACH NA ŚLĄSKU CIESZYŃSKIM. O GORALECH, VALAŠÍCH, LAŠÍCH A JACCÍCH NA TĚŠÍNSKÉM SLEZSKU*. Český Těšín: Regio, 2010, s. 29.

Vybízí to k zanechání tvaru *guz* i v českém jazyce, skrze přímou souvislost s významem a podobou.

- **hacka**

hacka – 1. gw. duża chustka wełniana noszona (najczęściej) przez góralki

SJPDor

hacka – 1. większa chusta wełniana najczęściej z frędzlami, do okrycia głowy i pleców

SGŚC

Pokud hovoříme o *hacce*, mluvíme především o vlněném šátku, který si ženy a dívky přehazovaly přes ramena, aby se chránily a zahřály. *Hacka* může být doplňkem kteréhokoliv zdejšího dámského kroje.

Pokud se daný lexém v českém zápisu neobjevuje, ale chceme zachovat regionální název pro šátek oblékaný ke zdejšími kroji, můžeme tedy použít ono pojmenování *hacka*.

- **halka**

halka – 1. część damskiej bielizny noszona bezpośrednio pod ubraniem

SJP

halka – 1. przestarz. część bielizny damskiej, rodzaj spodniczki lub koszulki noszonej pod suknią

SJPDor

halka – 1. część bielizny damskiej w formie dłuższej koszuli lub spódnicy, noszona bezpośrednio pod ubraniem

Halka – 1. Halka; ženské jméno; opera S. Moniuszka

hálka - 1. biol. odchylka ve vzrůstu a tvaru rostliny způsobená cizím organismem

2. nář. stříška nad štítem chalupy, nad studní apod.

IJP

Jednalo se o bílou plátěnou košilku, která sahala po kolena. Halka tvořila součást dámského spodního prádla. Ekvivalentním pojmenováním košilky může být časnocha. Často, zejména v Polsku, je tímto slovem pojmenovaná u kroje spodnička.

V českých slovnících se s halkou ve smyslu košilky nesetkáme. Nejbližší odvozeninou může být halenka, ta však neplní funkci spodního prádla, ba naopak tvoří vrchní část ženského oděvu. V samotném polském jazyce pojmenování halka (popř. chalka) se šířilo až do 19. století především v nářečí.⁶⁰

Co se týče výrazu samotného, překladatel si musí mít na paměti tzv. falešné přátelé. Stačí dodat délku a máme zcela jiné slovo. Bez kontextu může být zároveň tato *halka* zaměněna za operu pod názvem *Halka* od Stanisława Moniuszky.

Ačkoliv lexém *halka* by se snadno přejalo do češtiny, překvapivě se více užívá mezi soubory po polské straně než po té české. Po české straně, alespoň s ohledem na publikace z posledních let, je více zakořeněna *časnocha*, jakkoliv nám ten výraz nezní libozvučně.

- **hoczki**

hoczki – 1. l. mn. złote lub srebrne ozdoby przy sukni cieszyńskiej
SGŚC

háček – 1. *zdrob.* k hák

2. *ryb. slang.* udička

3. nástroj k háčkování

4. jeden ze dvou dílů šatního spínadla, a to zpět zahnutý

5. *zeměd.* obilné stéblo s klasem obráceným k zemi

6. *jaz.* diakritické znaménko, nejč. označující měkkost hlásky

7. *mysl.* ohnutý konec kamzičího růžku

8. *sport. slang.* na háčku místo n. umístění veslujícího nebo pádlujícího vpředu, u špičky lodi, n. po levé straně lodi

9. *ob., hovor.* skrytý problém; potíže, závada; vytáčka, výmluva

Hočky patří mezi charakteristickou bižuterii a ozdobu ženského těšínského kroje. Tyto stříbrné sponky byly umístěny ve dvojicích zepředu korzetu těšínské sukně. Byly

⁶⁰ BORYŚ, Wiesław. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2006, s. 191.

vyhotovovány metodou odlévání, lisování či metodou filigránovou. Tyto sponky s očky byly zdobeny různými zvířecími, heraldickými, rostlinnými či antropomorfickými motivy.⁶¹

Pojmenování této těšínské bižuterie, můžeme řadit rovněž mezi etnografismus. Jedná se nářeční označení regionální skutečnosti. V polštině můžeme zapisovat jako *hoczki*, jak bylo uvedeno alespoň v polském slovníku těšínského nářečí. V češtině se můžeme opět uchýlit k transkripci, z čehož nám vzejdou *hočky*.

- **jakla**

jakla – 1. *reg.* lužno uszyty, opadający poniżej stanu kaftan, z tyłu nieco dłuższy niż z przodu; noszony na Śląsku

SJPDor

jakla – 1. wierzchnie okrycie kobiety sięgające do bioder, rozpinane przodem

SGŚC

Jakla byl dámský kabátek, který unosili především slezští Laši na svých krojích. Jedna se o trochu delší alternativu pro klasický krátký spencer.

Protože se v tomto etnografickém názvu nenachází žádná podstatná odlišnost jazykových systémů polštiny a češtiny, můžeme výraz *jakla* využít bez potíží v češtině, polštině či nářečí.

- **kabotek**

kabotek – 1. część cieszyńskiego stroju kobiecego, rodzaj białej bluzki noszonej przez mniej zamożne kobiety do sukni wałaskiej w nizinnej części Śląska Cieszyńskiego

2. *gór.* część kobiecego stroju góralskiego – rodzaj bluzki koloru białego z płótna (w okresie późniejszym także kretonu), zdobionej haftem krzyżkowym koloru czarnego, czerwonego lub bordowego

SGŚC

kabotek – 1. krótká bílá bluzka, část kobiecego stroju ludowego

ZSG

⁶¹ KIEREŚ, Małgorzata a Grzegorz STUDNICKI. *Strój cieszyński. Těšínský kraj*. Bielsko-Biala: Fundacja Braci Golec, 2014, s. 118.

Kabotek je bílá košile, jež je v různých podobách součástí všech těšínských dámských krojů. Typicky pro slezské nářečí se uprostřed slova nachází *-o-*. U převodu do českého jazyka, bych ponechala výraz nepozměněné podobě, v opačném případě, pokud bychom výraz podrobili samohláskové záměně, mohli bychom získat *kabátek*, jež už je sémanticky poněkud jinde.

- **kamizola**

kamizola – 1. *rzad. przestarz.* p. kamizela

SJPDor

kamizola – 1. sukienna kamizelka koloru granatowo-niebieskiego, sięgająca do pasa z dwoma rzędami metalowych guzików koloru srebrnego, stanowi górną część stroju cieszyńskiego

2. kamizelka

SGŚC

kamizela – 1. część stroju ludowego: długi, lniany kaftan z rękawami

SJP

kamizela – 1. *rzad.* p. kamizelka

2. rodzaj wierzchniego odzienia włościan, długi, zwykle lniany, kaftan z rękawami, podobny do sukmany

SJPDor

kamizela – 1. długa lub obszerna kamizelka – ubranie

2. długa, obszerna kamizelka – ochronna

WSJP

kamizelka – <fr. *camisole*> część ubrania męskiego, rzadziej kobiecego, rodzaj krótkiego żakietka bez rękawów i kołnierza, noszonego przez mężczyzn pod marynarką, a przez kobiety na bluzce; występuje często w stroju ludowym

SWO PWN

kamizelka – 1. vesta

2. vestička

PČSa-ó

kamizola – 1. *zast.* krátký kabát, kazajka

2. (krátký) kabát (u krojů) ap.

IJP

Kamizola byla jakousi náhradou brucleka neboli vesty pro chudší muže, hospodáře a mládence.

Stříhem sahala do pasu, proto pozor na záměnu *kamizoly* s polskou *kamizelou*, kdy se spíše jedná o delší plášť. Uvědomíme-li si tuto samohláskovou záměnu, můžeme slovo *kamizola* v pořádku používat po obou stranách Olzy, v rámci Těšínského Slezska.

- **kamlotka**

kamlotka – 1. plisovaná spódnica koloru ciemnego, częśc kobiecego stroju Jacków jabłonkowskich

SGŚC

Bohužel *kamlotka*, což je označení pro dámskou plisovanou sukni jackovského kroje, téměř není slovníkově zachycena. Polština a čeština jsou však systémově podobné jazyky a v tomto výrazu se nenachází žádné problematické části, můžeme *kamlotku* ponechat v nepozměněné podobě.

- **kopyca**

kopyco – 1. góralska skarpeta męska uszyta z sukna

2. skarpetka z bardzo grubej wełny

SGŚC

Kopyca jsou vlněné, pletené ponožky, jež jsou základní součástí zejména goralského kroje, ale i dalších pracovních oděvů.

K velkému překvapení, polské i české slovníky zatím nezaznamenaly tento výraz. Formálně i významově si *kopyca* můžeme odvodit od slova *kopyto*. Ačkoliv se *kopyca* užívají téměř výhradně v množném čísle, můžeme dohledat naše heslo v jednotném čísle opět v nářečním slovníku Těšínska. Zde nám jsou objasněny obě podoby, se kterými se zejména

v oblasti Beskyd na Těšínsku můžeme setkat, a to buď teplé góralské ponožky ze sukna nebo pletené vlněné ponožky, které jsou rozšířenější i mimo kraj goralů.

V češtině u tohoto etnografismu můžeme narazit pouze u volby správné koncovky v množném čísle. Přestože *to kopyco* nás navádí, abychom se řídili dle vzoru „město“, často se v českých textech setkáme s formou „*kopyce*“ v 1. pádu mn. č. Může se jednat o vliv jiného regionu, avšak pro Těšínské Slezsko jsou typická *ta kopyca*.

- **kiyrpce/krpce/kierpce**

kierpce – 1. płytki but góralski szyty z jednego kawałka skóry

SJP

kierpce – 1. <słowac. *krpec* (lp) = sandal> góralskie płytkie obuwie z jednego kawałka skóry, często ozdobnie wytlaczanej, wiązane rzemykami

SWO PWN

kierpec – zwykle w lm 1. góralskie, płytkie obuwie z jednego kawałka skóry, wiązane rzemykami

SJPDor

kierpec – 1. but szyty z jednego kawałka skóry, wiązany rzemykami, lub zapinany na pasek, noszony tradycyjnie przez górali

WSJP

kierpiec zpr. mn *kierpce* – 1. *krpce*

PČSa-ó

krpec – 1. opánkový střevíc

Jedná se o obuv šitou s jednoho pláta kůže, již se řemínkem oplétalo kolem kostek. Tradičně se řadí ke góralskému kroji, avšak při práci na poli ji využívali i v nížinách.

Tento dialektismus má bohaté zastoupení v polských i českých slovnících, a většina lidí by věděla o čem se jedná. Oba jazyky vycházejí ze slovenštiny, a v obou jazycích se tento výraz používá spíše v množném čísle. A i právě díky tomu se na Těšínském Slezsku setkáme s mnoha jeho variantami.

Zdejší nářečí však opět svou formou stojí někde mezi oběma těmito systémy. Oproti polskému lexému „*kierpce*“ zde dochází k alternaci *-e-* ne *-y-*, a oproti češtině zde dochází k charakteristickému zatírání slabikotvorných souhlásek, a tak zde nejčastěji uslyšíme *krpce* ve podobě slova *kjyrpce*. Na polské straně Těšínska samozřejmě dominují obecně přijaty *kierpce*.

- **kragiel**

kragiel – 1. kołnierz

SGŚC

Kragiel neboli *kołnierz* můžeme přeložit do češtiny jako límec.

Jedná se nářeční výraz, jehož původ můžeme opět hledat v němčině, přesněji ve slově *Kragen*. Správně by bylo přeložit toto slovo jako zmíněný límec, ačkoliv pokud budeme chtít zachovat punc nářečí, můžeme opět provést transkripci a získáme *kragěl*.

- **krómflek**

krómflek – 1. obcas

SGŚC

kramflek – 1. podpatek

OS

Jedná se nářeční pojmenování pro podpatek. A ačkoliv v obecné češtině se vyskytuje téměř totožný lexém *kramflek*, můžeme se pokusit o hláskovou záměnu, kdy *-a-* nahradíme typickou pro zdejší nářečí samohláskou *-o-*, a vyjde nám *kromflek*.

- **lajbik**

lajbik – 1. stanik

SGŚC

lajbik – 1. stanik, biustonosz

ZSG

lajbl, *lajb* – *zdrob.* lajblík, lajbík, lajbliček, lajbíček; 1. z *něm.* zast. ob.; vesta
2. živůtek

SSJČ

Původ slova můžeme opět hledat v německém jazyce. Na Těšínsku můžeme pod pojmem *lajbik* najít dvojí význam. V modernějším pojetí se jedná o podprsenku. Dříve se jednalo o označení horní části ženského kroje, živůtek nebo oddělnou vestou.

Při překladu můžeme v českém jazyce zachovat variantu *lajbík*, když jeho jiná forma s dodatečným *-l* není typická pro místní nářečí, ani obecně pro polštinu.

- **lampasy**

lampas – 1. pas z kolorowego sukna naszyty wzdłuż zewnętrzznego szwu spodni munduru, liberii itp.

2. kolorowy szlak lub listwa zdobiące ścianę

3. tkanina jedwabna z wytłaczanym wzorem

SJP

lampas – 1. vzorovaná atlasová tkanina

2. pruhy odlišné barvy na vnějších švech kalhot u uniformy

ASCS

lampas – 1. (u uniformy) široké pruhy na vnějších švech kalhot, barevně odlišené

SSČ

Lampasy neboli ozdobné detaily v podobě pruhů našitých na vnějších švech mužských kalhot, jsou charakteristické hlavně pro jackovský kroj a hornickou slavnostní uniformu. Při překladu by nemělo docházet k potížím, výraz je ve všech jazykových rovinách ekvivalentní v nářečí, v polštině i v češtině.

- **lobrus/obrus**

obrus – 1. kawałek tkaniny służący do przykrywania stołu

SJP

obrus – 1. nakrycie na stół jadalny, najczęściej z białej tkaniny (lniane, bawełniane, jedwabne)

2. *reg.* rodzaj chusty na plecy noszonej przez Góralki

ubrus – 1. pokrývka na stůl

2. ubrousek

Uobrus je svrchní oděv goralek. Jedná se o velké plátno, obdobu loktuše (o které se rozepíšeme níže), ale z jemnější látky, třeba damašku.

V polštině se pojmenování tohoto objektu vyskytuje pouze v regionální rovině. Obdobné nebo totožné výrazy v polském a českém jazyce nejsou poněkud jiný význam. Jedná se o přehoz na stůl.

V tomto případě, kdy se to týká zejména goralského kroje, můžeme onu plachtu nazvat *uobrus*. Potrháme tak typické pro beskydské pohoří užívání protetického *u* u slov začínajících na *o-* (v tomto případě bude základem polský *obrus*).

- **łoktusza/łoktusza**

łoktusza – 1. duża chustka zarzucana na plecy, noszona dawniej przez chłopki w niektórych regionach Polski

2. daw. płachta z grubego płótna

SJP

łoktusza – 1. duża chustka zarzucana na plecy, noszona przez wieśniaczki w niektórych regionach Polski; dawniej także płachta z grubego płótna, prześcieradło

SJPDor

łoktusza, lochtusza – 1. gór. biała duża chusta noszona dawniej w stroju góralskim

2. prześcieradło

SGŚC

łoktusza – 1. loktuše

PČSa-ó

loktuše – 1. velký šátek; plachetka, plena

Jak již bylo u výše zmíněného uobrusu zmíněno, jedná se svrchní oděv. Klasicky se díky němu zahřívaly goralky. Jednalo se o méně sváteční obdobu uobrusu, převážně z bílého tkaného plátna.

Obdobný lexém existuje v obou jazykových systémech polštiny a češtiny – *loktusza* a *loktuše*. Pro zachování regionálního charakteru, můžeme koncové *-e* zaměnit na *-a*. V mluveném projevu můžeme rovněž zastoupit *l-* dvojhláskou *uo-*, s naznákem protetického *u* jako u dříve probíraného *obrusu*, i když v tomto případě tuto funkci plnit nebude.

Pro polskou stranu zde máme výraz *loktusza* a zároveň slovníkově zachycenou podobu *lochtusza*, kde dochází k alternaci *-k-* na *-ch-*. V češtině zde máme již existující *loktuši*, pro přidání nářečního důrazu můžeme alespoň v ústním podání použít [*uoktuše*].

- **mentyczka**

Výraz *mentyczka*, kterým se označuje kožíškem podšitý teplý kabát ze sukna, typický pro jablunkovské měšťany, překvapivě není k dohledání ve slovnících. Při překladu se tedy můžeme vydat cestou transkripce a vznikne nám *mentyčka*, nebo provedeme explicitaci, kdy rozšíříme pojem o vysvětlující informaci. Tento způsob můžeme praktikovat u mnoha výše i níže vyjmenovaných pojmů.

- **modrziniec**

modrzyniec – modrzeniec

SJPDor

modrzeniec – 1. reg. fartuch lub zapaska koloru modrego (część stroju ludowego na Śląsku)

SJPDor

modrziniec – 1. materiał w kolorze granatowym, szarym itp.

SGŚC

Jedná se především o namodro nabarvený fortuch, který nosily Goralky. Tento fortuch neboli zapaska byl vázán zepředu. Zároveň se může jednat o označení přímo oné látky, jež byla barvena na modro a následně vytvářela charakteristické, opakující se bílé vzory, především rostlinné. Ta pak byla využívána i mimo goralskou část Těšínského Slezska. Dnes se můžeme setkat i s tím, že *modřiněc* využívají např. dětské soubory k šití lašských krojů.

Oproti polštině v nářečí dochází k alternaci vnitřní samohlásky a tak *-y-* nebo *-e-* je zastoupeno a dochází k změkčení díky samohlásce *-i-*. Českým překladatelským ekvivalentem pro označení samotné tkaniny by byl *modrotisk*. Pro zachování nářečního prvku se však můžeme uchýlit k transkripci, z čehož nám vzejde *modřiněc*.

- **nodkóncza/nadkóncza**

nodkonci, nodkónczy – *gór.* sznurek około trzech metrów długości owijany ciasno wokół nogi powyżej kostki

SGŚC

nodkóncia, nodkónci, nodkónczy, nodkónczi – 1. wełniany sznur do umocowania kierpców i do owijania na kopyca wokół nogi powyżej kostki

ZSG

Jedná se dlouhé provázky, kterými si u góralského kroje muži omotávali nad kostkou přes kalhoty nohu.

Tento nářeční termín má nestabilní množství možného jeho zápisu i v polštině. V publicistických českých textech se můžeme setkat s jeho podobou *notkonči*. To nás opět nabádá k lexikální transformaci, a tak můžeme tento objekt pojmenovat jako *nodkonči* nebo *notkonči*.

- **nogawice**

nogawice – 1. *gór.* sukienne spodnie góralskie

SGŚC

nogawice – 1. obcisłe spodnie z sukna wałaskiego

ZSG

nohavice – 1. část kalhot, kt. kryje dolní končetinu (kromě chodidla)

2. ž. pomn. *zast.* a *nář.* kalhoty

Jedná se o mužské kalhoty k lidovému kroji.

Překlad z polštiny do češtiny nás nabádá k tomu, abychom se drželi úplné transkripce a zachovali ve slově i praslovanský pozůstatek, hlásku *g*. V opačném případě by mohlo dojít ke změně významu slova, když *nohavice* pro označení kalhot jsou v češtině už zastaralým výrazem a v současné době se vymezují pouze na část kalhot.

- **nogawiczki**

nogawiczka – 1. zdr. od *nogawica*

2. zwykle w lm; czerwone pończochy noszone przez góralki

SJPDor

nogawiczka – *gór. st.* długa pończocha damska, układana na nodze w fałdki

SGŚC

- **obujek**

obujek – 1. *gór.* obroża na szyję zwierzęcia

2. stójka haftowana przy bluzce góralskiej haftem dziurkowanym lub krzyżykowym, lub przy koszuli męskiej haftem krzyżykowym

3. wąski pas z materiału, którem obwiązywała się kobieta przy pracy w polu w celu podniesienia sukni i podwiązania brzucha

SGŚC

obojek, obójek, obujek – 1. kołnierzyk u koszuli zawiązywany kolorową tasiemką

2. obroża na szyję zwierzęcia

ZSG

obojek – 1. pasek kolem krku zvířete

2. *řidč.* věc nějak obojku podobná

3. *zast. a nář.* límec

SSJČ

- **opasek**

opasek – z. pasek

SGŚC

opasek – 1. (*dř.*) část mužského oděvu, široký pás nošený kolem boků, užívaný též k uschování peněz

2. pás (zprav. kožený), řemen

3. *zool.* (na těle žižaly) řada zduřelých článků s vajíčky

Opasek neboli pásek. V polštině i češtině podoba výrazu *opasek* patří k těm již zastaralým. Avšak s ohledem na slezské nářečí a jeho archaické rysy, bych se v souvislosti s lidovým krojem držela právě varianty *opasek*, kterou snadno převedeme z polštiny do češtiny a naopak.

- **orpant**

orpant – 1. srebrny naszyjnik do kobiecego stroju wałaskiego
SGŚC

Jedná se o typickou bižuterii, která zdobí těšínské i jackovské kroje. Jednalo se o dražší ozdoby, které si mohli dovolit právě bohatší měšťané.

Naštěstí se v daném výrazu nenachází žádné zvláštnosti typické pro polštinu nebo češtinu. A tak tento etnografismus můžeme při překladu ponechat v jeho nepozměněné podobě.

- **przeposka**

przeposka – 1. szeroka wstążka do sukni śląskiej wiązana w kokardę z przodu; *przepaska* (*stpol.*)
SGŚC

przepaska – 1. to, czym się ktoś opasuje

Przeposka neboli stuha, kterou si dívky a ženy vázaly kolem pasu zejména v těšínském a lašském kroji. Někdy se vedou diskuze, pokud mašle má pak směřovat dozadu nebo dopředu.

V rámci textů spojených s Těšínským Slezskem můžeme nářeční výraz *przeposka* převést do češtiny pomocí transkripce, a získáme tak slovo *přeposka*.

- **szatka**

szatka – 1. chustka na głowę

szatka na kwosek – 1. kolorowa chustka ułożona w trójkąt i wiązana z tyłu głowy za dwa sąsiednie końce (noszona tylko przez męzatkę)

szatka na spuszcz – 1. gór. st. haftowana biała chustka wiązana na głowie za dwa sąsiednie końce (pozostałe spuszczone na plecy), używana przez młodsze męzatkę na uroczyste okazje

SGŚC

szatka, siatka – 1. chustka na głowę

ZSG

šatka – 1. šátek

TMPB

šátek – 1. látky (trojúhelníkový n. čtvercový a překládaný) užívaný na přikrytí hlavy, krku apod.

2. poněk. zast. kapesník

SSJČ

Jedná se o označení šátku, jenž používaly zejména vdané ženy, a vázaly si ho přes čepek, který již měly na hlavě uvázaný.

Jak vidíme výše, označení pro tuto část oděvu existuje v obou jazycích. Můžeme sice provést transkripci a zachovat tak nářeční znění. Nebo můžeme při překladu z polštiny do češtiny využít již existující ekvivalenty *szatka* – *šátek*. Musíme však brát ohled, že během této transformace dochází k transpozici a změně gramatického rodu.

- **zapaska**

zapaska - obszerny, wełniany fartuch noszony dawniej przez wiejskie kobiety

SJP

zapaska – gw. fartuch noszony przez kobiety wiejskie z przodu na spódnicy lub na ramionach (rzadziej na głowie) jako okrycie wierzchnie

SJPDor

Transformaci daného slova z polštiny do češtiny můžeme provést pomocí transkripce. Potíže během překladu se budou týkat spíše významové stránky. Polské slovníky prezentují *zapasku* jako další označení pro zástěru. Avšak na Těšínsku se *zapaska* někdo používá i jako ekvivalentní pojmenování pro *přeposku*. Může za to možná podobný slovní základ a s během času došlo k zatírání významů slova. Pro jistotu, abychom se během překladu vyhnuli chybování, bych volila z alternativních možností, pro označení zástěry můžeme použít výraz *fortuch* a pro stuhu vázanou v pase – *přeposka*.

- **zywotek**

żywotek – 1. *reg. śląski*; obcisły kaftanik bez rękawów noszony przez kobiety wiejskie w okolicach Cieszyna

SJPDor

żywotek – 1. górna część sukni cieszyńskiej

SGŚC

żywotek, żiwotek – 1. ozdobna górna część sukni cieszyńskiej, rodzaj gorsetu

ZSG

živůtek – 1. část ženského oděvu n. prádla kryjící horní polovinu těla

SSČ

živůtek - (*řživotek Svět.*) 1. část ženského oděvu n. prádla kryjící horní polovinu těla (zprav. přiléhající k pasu)

2. *poněk. zast.* kabátek

SSJČ

Żywotek neb *živůtek*, v kontextu naší práce se jedná především o horní, korzetovou část těšínského ženského kroje. Tato část měšťanského kroje byla vyztužená, ušitá se sametu tlumených barev. Zdobily ji různé floristické a geometrické výšivky.

Dle slovníku Doroszewského v slovenštině také existuje termín *životek*. V českém jazyce jsou zaznamenány zejména dvě varianty *živůtek* a *životek*. Významově obě varianty odpovídají originálu. Přestože se v češtině variace výrazu *životek* vyskytuje velmi zřídka, foneticky bude nejlépe odpovídat polskému slovu *żywotek*.

Závěr

Cílem této diplomové práce nesoucí název *Překlad terminologie z oblasti folklorních souborů na Těšínsku* bylo seznámit čtenáře s historickými a jazykovými reáliemi souvisejícími s lidovými soubory na Těšínském Slezsku, aby následně lépe porozumět problematice překladu nářečního názvosloví s nimi spojeného.

V prvních kapitolách jsme provedli exkurzi do dějin území bývalého Těšínského knížectví. Následně jsme se zaměřili na jazykovou stránku tohoto regionu. V tomto momentě jsme se již vymezili k východní části českého Těšínska, jež je dnes nazýváno Zaolží. Soustředili jsme se na představení lašských nářečí a charakteristických jevů slezskopolského nářečí, což nám během překládání velice usnadnilo práci.

Ve druhé kapitole proběhlo představení folklorní aktivity v tomto regionu. A protože již vzniklo mnoho publikací a článků zasvěcených lidové písni a lidovému tanci, soustředili jsme se na lidový kroj. Na základě rozhovorů s odborníky v této oblasti jsme shromáždili nářeční názvosloví, jež stanovilo podstatu našich úvah v poslední kapitole věnované překladu.

Dialekty polštiny a češtiny na tomto území společně dlouho koexistovaly. Pojmy spojené s lidovým krojem jsme mnohdy konfrontovali se slovníky. Nářeční lexikum má často stejný původ a jedná se o totožné odvozeniny, často zde spjaté s německým vlivem. Lexikum má velice podobný, přechodový charakter a v obou jazycích se projevuje vysokou variantností.

Záměr práce byl splněn, avšak téma je stále ještě tak bohaté, že si v budoucnu určitě zaslouží další pozornost.

Streszczenie

Celem niniejszej pracy magisterskiej z zakresu folkloru i translatoryki było zapoznanie czytelnika z tłem historycznym i sytuacją językową na terenie Śląska Cieszyńskiego, aby później lepiej zrozumieć problematykę przekładu związanej z terminologią dialektalną.

We wstępnych rozdziałach włąbiliśmy się w historię terenów dawnego Księstwa cieszyńskiego. Następnie skupiliśmy się na płaszczyźnie językowej tego regionu. Detalowo opisaliśmy sobie gwara, którą posługują się mieszkańcy zamieszkujący wschodnią część Śląska Cieszyńskiego po jego czeskiej stronie, czyli tzw. Zaolzie. Skupiliśmy się na przedstawieniu charakterystycznych zjawisk gwary śląskiej z czeskiego punktu widzenia, co znacznie ułatwiło nam pracę później w trakcie tłumaczenia.

W drugim rozdziale została przedstawiona działalność folklorystyczna na tym terenie. A ponieważ pojawiło się już wiele publikacji i artykułów analizujących pieśni i tańce ludowe, skoncentrowaliśmy się na stroju ludowym. Na podstawie wywiadów przeprowadzonych z czołowymi folklorystami regionu, zebraliśmy słownictwo gwarowe, które w późniejszym rozdziale stanowiło podstawę naszej pracy i rozważań.

Na tym terenie przez długi czas współistniały ze sobą dialekty języka polskiego i czeskiego. Terminologię związaną ze strojem ludowym konfrontowaliśmy ze słownikami. W większości przypadków wyszło na jaw, iż wyrazy gwarowe to często wyrazy pochodne. Zaś ich pochodzenie możemy szukać niejednokrotnie w języku niemieckim. Gwara śląska na polskiej i czeskiej stronie ma podobny, przejściowy charakter i w obu językach pojawia się wysoka liczba wariantów jednego wyrazu. Istotne podobieństwo obu systemów językowych a zwłaszcza gwary śląskiej bardzo ułatwia proces tłumaczenia. Często wystarczyła nam tylko transkrypcja, aby uzyskać pożądane rezultaty.

Použité zdroje

1. BÍLEK, Jiří. *Kyselá těšínská jablíčka. Československo-polské konflikty o Těšínsko 1919, 1938, 1945*. Praha: Nakladatelství Epoque, 2011. ISBN 978-80-7425-097-2.
2. BOGOCZOVÁ Irena a BORTLICZEK. *Jazyk příhraničního mikrosvěta*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2017. ISBN 978-80-7464-900-4.
3. BORYŚ, Wiesław. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Literackie, 2008. ISBN 978-83-08-04191-8.
4. ČERNÝ, Jiří. *Dějiny lingvistiky*. Olomouc: Votobia, 1996. ISBN 80-85885-96-4.
5. ČERNÝ, Jiří. *Úvod do studia jazyka*. Olomouc: Rubico, 1998. ISBN 80-85839-24-5.
6. FAŁOWSKI, Adam. *Słownik etymologiczny polszczyzny potocznej PWN*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 2022.
7. FIŠER, Zbyněk. *Překlad jako kreativní proces*. Brno: Host, 2009. ISBN 978-80-7294-343-2.
8. GROMOVÁ, Edita a spol. *Antologie teorie odborného překladu. Výběr z prací českých a slovenských autorů*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2010. ISBN 978-80-7368-801-1.
9. HARDING-ESCH Edith a Philip RILEY. *Bilingvní rodina*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-358-1.
10. HUBÁČEK, Jaroslav a spol. *Čeština pro učitele. VADE MECUM BOHEMIAE*, 2010. ISBN 978-80-86041-37-7.
11. Internetová jazyková příručka. *Slovník spisovné češtiny*. Online. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/> [citováno 2023-10-12].
12. Internetová jazyková příručka. *Slovník spisovného jazyka českého*. Online. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/> [citováno 2023-10-12].
13. JEŘÁBKOVÁ, Alena. *Lidová oděvní kultura. Příspěvky k ikonografii, typologii a metodologii*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6928-2.
14. KADŁUBIEC, Karol Daniel. *Uwarunkowania cieszyńskiej kultury ludowej*. Czeski Cieszyn: Sekcja Folklorystyczna ZG PZKO, 1987.
15. KADŁUBIEC, Karol Daniel. *W cieszyńskim mateczniku*. Czeski Cieszyn: Kongres Polaków w Republice Czeskiej, 2015. ISBN 978-80-87381-18-2.
16. KANIA, Stanisław. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1995. ISBN 83-214-0993-8.
17. KASZPER, Roman a spol. *Poláci na Těšínsku*. Český Těšín: Kongres Poláku v České republice, 2009. ISBN 978-80-87381-00-7.

18. KRIJTOVÁ, Olga a Veronika ter HARMSEL HAVLÍKOVÁ. *Pozvání k překladatelské praxi*. Praha: Apostrof, 2013. ISBN 80-7184-215-X.
19. KROP, Jan; TWARDZIK, Józef; PILCH, Józef a Jadwiga WRONICZ. *Słownik gwarowy Śląska Cieszyńskiego*. Wisła, Ustroń: Towarzystwo Miłośników Wisły, Towarzystwo Miłośników Ustronia, 2015. ISBN 90-21-97.
20. KUFNEROVÁ, Zlata, POLÁČKOVÁ, Milena, POVEJŠIL, Jaromír, SKOUMALOVÁ, Zdenka a STRAKOVÁ, Vlasta. *Překládání a čeština*. Jinočany: H&H, 1994. ISBN 80-85787-14-8.
21. KUMINKOVÁ, Eva. *Tradice – proměny – identita. Lidový oděv a tanec na Valašsku jako zdroj inspirace*. Brno: Masarykova univerzita, 2021. ISBN 978-80-210-9962-3.
22. LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha: EKON, 1998. ISBN 80-237-3539-X.
23. MILERSKI, Władysław. *Zachodniocieszyński słownik gwarowy*. Czeski Cieszyn: 2009. ISBN: 978-80-87281-02-4.
24. NOWAK, Krzysztof. *Śląsk Cieszyńskie w latach 1945–2015*. Cieszyn: Starostwo Powiatowe w Cieszynie, 2015. ISBN 978-83-926929-1-1.
25. OLIVA, Karel; KULOŠOVÁ, Marie, DVOŘÁKOVÁ, Jarmila; KRŽÍŽOVÁ, Věra a Alena MUDROCHOVÁ-CHARVÁTOVÁ. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0304-5.
26. PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO NARODOWE. *Słownik języka polskiego*. Online. Dostupné z: <https://sjp.pwn.pl/> [citováno 2023-10-12].
27. PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO NARODOWE. *Słownik języka polskiego pod red. W. Doroszewskiego*. Online. Dostupné z: <https://sjp.pwn.pl/> [citováno 2023-10-12].
28. PETRÁČKOVÁ, Věra; KRAUS, Jiří a další. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0607-9.
29. POKORNÝ, Jan. *Lingvistická antropologie. Jazyk, mysl a kultura*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-2843-8.
30. POLSKA AKADEMIA NAUKOWA. *Wielki słownik języka polskiego*. Online. Dostupné z: <https://wsjp.pl/> [citováno 2023-10-12].
31. SZYMECZEK, Józef. *Polacy na Zaolziu. 1920 – 2000. Poláci na Těšínsku*. Czeski Cieszyn: Kongres Polaków w Republice Czeskiej, 2002. ISBN 80-238-8050-0.
32. SZYNDLER, Magdalena. *Folklor pieśniowy Zaolzia. Uwarunkowania, typologia i funkcje*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2011. ISBN 978-83-226-1930-8.
33. ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-86429-83-0.

34. ŠMÍRA, Pavel. *Beskydy. Dny všední i sváteční*. Třinec: WART – Henryk Wawreczka, 2013. ISBN 978-80-90579-3-7.
35. ŠTIKA, Jaroslav. *Těšínsko IV. Díl. Český Těšín*: Muzeum Těšínska, 2002. ISBN 80-86101-00-2.
36. TOKARSKI, Jan. *Słownik wyrazów obcych*. Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe.
37. TOKARZ, Bożena. *Tłumacz, emocja i przekład*. Poznańskie Studia Slawistyczne, 2015.
38. TOMOLOVÁ, Věra a spol. *Těšínsko. 1. díl*. Šenov: Tilia, 1997. ISBN 80-86101-00-2.
39. VILIKOVSKÝ, Jan. *Překlad jako tvorba*. Praha: Ivo Železný, 2002. ISBN 80-237-3670-1.
40. ZÁRUBA, Dalibor. *Ostravský slovník*. Ostrava, 2007. ISBN 978-80-7329-159-4.
41. ZENDEROWSKI, Radosław. *Cieszyn jako miasto podzielone granicą państwową: przyczyny i konsekwencje podziału 1920 r.*, Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne. 2002, 9/1, s. 111.

Seznam zkratek

ASCS – Akademický slovník cizích slov

mj. – mimo jin0

OS – Ostravský slovník

PZKO – Polski Związek Kulturalno-Oświatowy

PČS – Polsko-český slovník

r. – rok

SA – Słownik argotyzmów

SEJP – Słownik etymologiczny języka polskiego

SGŚC – Słownik gwarowy Śląska Cieszyńskiego

SJP – Słownik języka polskiego

SJPDor - Słownik języka polskiego pod red. W. Doroszewskiego

SSJČ – Slovník spisovného jazyka českého

SSŠ – Slovník spisovné češtiny

SWO – Słownik wyrazów obcych

tj. – to je

tzv. – takzvaný

WSJP – Wielki słownik języka polskiego

ZSG – Zachodniocieszyński słownik gwarowy

Seznam obrázků

1. Obrázek č. 1: těšínský kroj, foto: Michał Vybraněc
2. Obrázek č. 2: lašský kroj z okolí Orlové, foto: Michał Vybraněc
3. Obrázek č. 3: lašský kroj z okolí Karviné, foto: Michał Vybraněc
4. Obrázek č. 4: goralský kroj, foto: Michał Vybraněc